

Оселища України
за класифікацією EUNIS

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

В.А. Онищенко

Оселища України за класифікацією EUNIS

УДК 502.75 (477)
О-58

Онищенко В.А. Оселища України за класифікацією EUNIS / В.А. Онищенко. – К.: Фітосоціоцентр, 2016. – 56 с.

Наводиться інформація, потрібна для ідентифікації оселищ України I – III рівнів класифікації оселищ EUNIS та оселищ з Резолюції 4 Бернської конвенції, які зустрічаються в Україні.

Onyshchenko V.A. Habitats of Ukraine according to the EUNIS classification / V.A. Onyshchenko. – K.: Phytosociocentre, 2016. – 56 p.

Information that is necessary for identification of Ukraine's habitats of I – III levels of the EUNIS habitat classification and Ukrainian habitats from Resolution 4 of the Bern Convention is provided.

ISBN 978-617-7483-19-8

This book has been produced using funds of a Joint Programme between the European Union and the Council of Europe for the Preparation of the Emerald Network of Nature Protection Sites, Phase II. The views expressed herein can in no way be taken to reflect the official opinion of the European Union or the Council of Europe.

Ця книжка публікується з використанням коштів Спільної програми між Європейським Союзом та Радою Європи щодо підготовки Смарагдової мережі природоохоронних територій, Фаза II. Викладені в ній погляди ні в якому разі не можуть бути використані для того, щоб відобразити офіційний погляд Європейського Союзу чи Ради Європи.

Благодійна пожертва на друк у рамках зазначеної програми надана Благодійною організацією "Інтерекоцентр"
(E-mail: interecocentre@gmail.com
Тел. +38050386 7733, +38050386 7738).

ISBN 978-617-7483-19-8

© О.О. Євенок, видання 2017

Зміст

Вступ	4
Характеристика оселищ, які поширені в Україні	7
А : Морські оселища	7
В : Оселища морського узбережжя	13
С : Материкові поверхневі водойми	16
D : Болота	21
Е : Території з домінуванням трав, мохоподібних і лишайників	24
F : Пустощі, чагарники і тундра	31
G : Ліси, рідколісся та інші лісові землі	36
H : Материкові території без рослинності або з розрідженою рослинністю.....	43
I : Регулярно або недавно культивовані оселища	46
J : Будівлі та інші штучні оселища	47
X : Комплекси оселищ	50
Список літератури	54

Вступ

Класифікації є важливими інструментами опису різноманітності. Для планування природоохоронних заходів важливо мати класифікацію територій і акваторій, яка відображала би їх придатність для тих чи інших біологічних видів. Певною мірою цьому може слугувати класифікація рослинності. Однак вона ґрунтується майже виключно на інформації про судинні рослини і мохоподібні і не охоплює деякі типи оселищ. До того ж використання класифікації рослинності вимагає значних ботанічних знань, що ускладнює її використання широким колом природоохоронців. Тому в кінці ХХ ст. з'явилися класифікації оселищ (біотопів), оптимізовані для використання в природоохоронній діяльності. На відміну від систематики організмів і рослинності, які є великими напрямками фундаментальної науки, класифікації оселищ мають виразно прикладний характер, вони розроблялися невеликим авторським колективом за декілька років.

Першою широко вживаною в Європі була класифікація, створена у 1980-их роках в рамках програми Європейського Співтовариства CORINE ("coordination of information on the environment"), призначена, насамперед, для картування на основі аеро- і космічних фотографій. Вона включала три рівні класифікації. Найнижчий третій рівень включає 44 класи земної поверхні. В рамках цієї ж програми було зроблено значно детальнішу класифікацію, яка була опублікована в 1991 як "CORINE biotopes". Вона охоплювала території 12 країн-членів Європейського Співтовариства. Доопрацьована в Королівському бельгійському Інституті природничих наук (Institut royal des Sciences naturelles de Belgique), ця класифікація була опублікована як "Класифікація оселищ Палеарктики" (Dellivers, Terschuren, 1996) і відома як палеарктична класифікація оселищ. До неї було включено деякі види оселищ, що не трапляються в країнах Європейського Співтовариства, в т. ч. з азійської частини Росії.

З 1994 р. функціонує Європейське агенство з навколишнього середовища (European Environment Agency – EEA). Воно розвиває класифікацію оселищ як частину Європейської системи інформації про природу (European nature information system – EUNIS). В класифікації EUNIS за основу класифікації неморських оселищ була взята палеарктична класифікація, обсяг одиниць якої було переглянуто. Для морських оселищ, яким в палеарктичній класифікації приділялося мало уваги, використано класифікацію морських оселищ Британії та Ірландії Об'єднаного комітету з охорони природи (JNCC Marine Habitat Classification for Britain and Ireland), типи оселищ Барселонської (1998) та Гельсінської (1998) конвенцій.

З актуальною класифікацією оселищ EUNIS та їх характеристиками можна ознайомитися на сайті Європейського агентства з навколишнього середовища <http://eunis.eea.europa.eu/habitats-code-browser.jsp>. Ключі для визначення оселищ I-III рівнів (а для морських оселищ і IV рівня), а також їх характеристики та пояснення термінів, містяться у визначнику оселищ EUNIS (Davies et al., 2004).

Важливим напрямком застосування класифікації EUNIS є формування і функціонування Смарагдової мережі (Emerald network), яка є системою територій особливого природоохоронного значення (ASCI), що виділяються в рамках реалізації положень Бернської конвенції (Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування у Європі, 1979). Одним із критеріїв виділення територій Смарагдової мережі є їх цінність для збереження оселищ, перелік яких наведений в Резолюції 4 Постійного комітету Бернської конвенції (1996). В першому варіанті переліку використовувалася палеарктична класифікація, а починаючи з 2010 р. – класифікація EUNIS. Наявність оселища з Резолюції 4 є також одним із критеріїв виділення Важливих ботанічних територій (IBA).

В Європейському Союзі для природоохоронних цілей замість Резолюції 4 використовується окремий перелік оселищ (Interpretation manual ..., 2011), який не є частиною якоїсь повної класифікації (як перелік Резолюції 4 є частиною класифікації EUNIS), а є окремою класифікацією, розробленою спеціально для виділення і менеджменту територій природоохоронного призначення (Special Areas of Conservation, або мережа Natura 2000) в рамках Оселищної Директиви (Council Directive ..., 1992).

Паралельно з розвитком загальноєвропейських класифікацій біотопів розробляються національні. Така класифікація розроблена і для лісової, лісостепової зон України та Гірського Криму (Біотопи ..., 2011; Біотопи ..., 2016). Національні класифікації оптимізовані для менших територій, у більшій мірі враховують розроблену в конкретній країні класифікацію рослинності.

Класифікація оселищ EUNIS, будучи дуже логічною на верхніх рівнях класифікації, містить деякі протиріччя. Інколи одиниці нижчого рівня включають оселища, які не відповідають критеріям виділення одиниць вищого рівня. Наприклад, морські літоральні галофітні угруповання можуть знаходитися вище літоралі, а східноєвропейські кретофільні угруповання хамефітів відносять до трав'яних угруповань, тоді як подібні середземноморські угруповання хамефітів розглядаються серед чагарникових угруповань. Деякі оселища характеризуються структурними, екологічними, географічними і флористичними ознаками, які не зовсім

корелюють між собою. За відсутності в офіційних джерелах інформації про те, які саме ознаки є ключовими при визначенні, неможливо однозначно зробити інтерпретацію конкретного оселища. В деяких випадках зрозуміти пріоритетні критерії можна, розглядаючи повну структуру вищої одиниці класифікації. У такому випадку можна побачити, що те оселище, яке аналізується, є елементом в ряду оселищ, що відрізняються за якимось одним критерієм, який і слід вважати пріоритетним.

Ця книга є адаптованим для України коротким довідником для визначення оселищ I-III рівнів класифікації EUNIS та оселищ з Резолюції 4 (1996) Постійного комітету Бернської конвенції станом на 1 липня 2016 р., які трапляються в Україні. Слід відзначити, що для визначення оселищ з Резолюції 4 (1996) доцільно також застосовувати тлумачний довідник (Interpretation manual ..., 2015). Однак цей довідник, який написаний для всієї Європи, не завжди ефективний для визначення оселищ в Україні.

В наведеному нижче тексті, як правило, не наводяться повні характеристики оселищ, які є, наприклад, на сайті EUNIS. Увага акцентується на тих ознаках, які мають найбільшу діагностичну цінність. Також наводяться типи оселищ, до яких дане оселище може бути помилково віднесене, та вказуються їх відмінності. В ряді випадків характеристики не наводяться, оскільки назва включає достатню кількість діагностичної інформації. В деяких випадках додано додаткову інформацію, яка відсутня в оригінальних англійських текстах. Окремі оселища в матеріалах EUNIS характеризуються на нерепрезентативному матеріалі. Наприклад, рослинність кислих оліготрофних водотоків із швидкою течією (C2.25) подається на матеріалі з Ісландії, а рослинність дна пересихаючих озер (C1.67) – на матеріалі з Ірландії. У таких випадках використання видів як діагностичної ознаки може призвести до помилок ідентифікації оселища. Тому переліки видів інколи не наводяться або модифіковані так, щоб точніше відображати особливості оселищ на території України.

Характеристика оселищ, які поширені в Україні

A : Морські оселища (Marine habitats)

Морські оселища безпосередньо пов'язані з океаном, включають всі його "затоки", включно з Чорним і Азовським морями та лагунами на узбережжях цих морів. Для більшої частини площ, зайнятих цими оселищами на Землі, характерні значні добові коливання рівня води, викликані гравітаційним впливом місяця і сонця – припливи і відпливи. Це зумовлює існування літоралі – території на межі моря і суші, яка двічі на добу заливається водою і двічі на добу осушується (до літоралі відносять ділянки берега між лінією води при найвищому припливі і лінією води при найнижчому відпливі). За класифікацією EUNIS літораль належить до групи морських оселищ А (А1 і А2). Чорне і Азовське моря через невеликі розміри і значну ізольованість від океану не мають істотних гравітаційно зумовлених коливань рівня води, тому у них немає типової літоралі. Разом з тим, існують коливання води, які мають періодичність кілька секунд і викликані впливом вітру. У безприпливних морях літоральними вважаються оселища, розташовані нижче, ніж середній рівень води, які із-за наявності хвиль на короткий час осушуються (при помірному розмірі хвиль). Більш подібними до справжньої літоралі є ділянки, які періодично затоплюються або осушуються внаслідок вітрових згинно-нагінних явищ. Площі, розташовані вище середнього рівня води, які заливаються хвилями, належать до супраліторалі (В1.1, В2.1, В3.1). Маленькі прибережні водойми, які заповнюються морською водою, і знаходяться вище рівня моря належать до літоральних оселищ. До літоральних віднесено також приморські галофітні угруповання, які зазвичай знаходяться трохи вище рівня моря. Крім літоралі, окремі групи оселищ відповідають субліторалі (А3, А4), дну глибокого моря (глибина >200 м) (А5), водній товщі і поверхні води (А6).

A1 : Літоральні скелі та інші тверді субстрати (Littoral rock and other hard substrata)

Скелі та валуни літоралі. В Україні трапляються на скелястих ділянках узбережжя, переважно в Криму. На третьому рівні класифікації виділяються три групи, які відрізняються за швидкістю руху води (як прибійного, так і припливно-відпливного), а також окрема група "утвори літоральних скель", у яку виділяються деякі об'єкти за іншими ознаками.

A1.1 : Літоральні скелі з високою енергією води (High energy littoral rock).

Скелясті літоральні ділянки, де відкрите глибоке море підходить близько до берега (як правило глибина 50 м на відстані <300 м) або максимальна швидкість припливного руху води не менше 3 вузлів (1,5 м/с).

Резолюція 4.

- A1.11 : Угрупування мідій і вусоногих ракоподібних (Mussel and/or barnacle communities). Наявність в Україні потребує спеціального вивчення. Більшість літоральних угруповань мідій належить до A1.22.

A1.2 : Літоральні скелі з помірною енергією води (Moderate energy littoral rock).

Скелясті літоральні ділянки, де енергія прибою є меншою, ніж в оселищах групи A1.2, але більшою, ніж в оселищах групи A1.3. Якщо оселище не належить до A1.1 за інтенсивністю прибою, то максимальна швидкість припливного руху води 1-3 вузли (0,5-1,5 м/с).

Резолюція 4.

- A1.22 : Угрупування мідій і бурих водоростей на помірно експонованих берегах (Mussels and fucoids on moderately exposed shores).

A1.3 : Літоральні скелі з низькою енергією води (Low energy littoral rock).

Скелясті літоральні ділянки, які мало зазнають впливу прибою, і максимальна швидкість припливного руху води на яких менше 1 вузла (0,5 м/с). Протяжність моря, на якій формуються хвилі, що взаємодіють з цим берегом, є малою (<20 км), або ж берег добре захищений мілководдям, островами або іншими об'єктами.

A1.4 : Утвори літоральних скель (Features of littoral rock). Водойми на приморських схелях, де затримується морська вода, літоральні печери і гроти. Також виділяються різні за механічним складом, розвитком бентосних угруповань та крутизною схилів ділянки, які можна розглядати як альтернативну класифікацію літоральних оселищ, в якій не враховується швидкість руху води.

Резолюція 4.

- A1.44 : Угрупування літоральних печер і гротів (Communities of littoral caves and overhangs).

A2 : Літоральні осадові відклади (Littoral sediment)

Ділянки літоралі, сформовані рухливими відкладами (мул, пісок, гравій, галька, рухливі камені більшого розміру). До цієї групи оселищ належить майже вся літораль Чорного і Азовського морів. Крім літоралі, до A2 належать приморські галофітні угруповання, які знаходяться трохи вище літоралі.

A2.1 : Крупнозернисті літоральні відклади (Littoral coarse sediment).

Ділянки літоралі, сформовані відкладами з розміром частинок >1 мм

(великозернистий пісок, гравій, галька). Немає рослинності з домінуванням покритонасінних.

A2.2 : Літоральний пісок і мулистий пісок (Littoral sand and muddy sand).

Ділянки літоралі, сформовані дрібнозернистим піском з розміром частинок 0,063-1,0 мм. Фракція дрібніших частинок не перевищує 30%. Немає рослинності з домінуванням покритонасінних.

Резолюція 4.

- A2.2 : Літоральний пісок і мулистий пісок (Littoral sand and muddy sand).

A2.3 : Літоральний мул (Littoral mud). Ділянки літоралі, сформовані рухливими породами, у якій фракція з розміром частинок менше 0,063 мм становить не менше 30%. Поширені переважно на берегах заток. Немає рослинності з домінуванням покритонасінних.

Резолюція 4.

- A2.3 : Літоральний мул (Littoral mud)

A2.4 : Літоральні мішані відклади (Littoral mixed sediments). Ділянки літоралі, сформовані рухливими породами з неоднорідним розміром частинок, які не відповідають критеріям для груп A2.1, A2.2, A2.3. Немає рослинності з домінуванням покритонасінних.

Резолюція 4.

- A2.4 : Літоральні мішані відклади (Littoral mixed sediments).

A2.5 : Галофітні угруповання морської літоралі (Coastal saltmarshes and saline reedbeds). Ділянки, які знаходяться в межах морської літоралі і трохи вище літоралі, зайняті галофітними угрупованнями. В Чорному і Азовському морях цей тип оселищ, як правило, знаходиться вище літоралі. Угруповання класів *Juncetea maritimae*, *Salicornietea fruticosae*, *Thero-Salicornietea*, *Cakiletea maritimae*.

Резолюція 4.

- A2.5 : Літоральні галофітні угруповання (Coastal saltmarshes and saline reedbeds).

A2.6 : Літоральні відклади з домінуванням водних судинних рослин (Littoral sediments dominated by aquatic angiosperms). На території України до цього типу оселищ належать літоральні угруповання *Zostera marina*, *Zostera noltii*, *Ruppia marina*.

Резолюція 4.

- A2.61 : Угруповання морських трав на літоральних відкладах (Seagrass beds on littoral sediments). В "Interpretation manual of the habitats listed in Resolution No. 4 (1996) ..." вказано, що цей тип оселищ трапляється на глибині до 30 м, тобто включаються і субліторальні угруповання *Zostera* і *Ruppia*, що протирічить критеріям віднесення до A2 і A2.6.

A2.7 : Літоральні біогенні рифи (Littoral biogenic reefs). Літоральні угруповання поліхет і молюсків на рухливих субстратах.

A2.8 : Утвори на літоральних відкладах (Features of littoral sediment). Тип оселищ включає 1) ділянки з виходом з-під землі газів, 2) ефемерні

угруповання зелених і червоних водоростей, часто з колоніями діатомових водоростей на поверхні субстрату, 3) ділянки мілкого моря, що позбавляються води під впливом вітру.

A3 : Інфраліторальні скелі та інші тверді субстрати (Infralittoral rock and other hard substrata)

Скелі та валуни, які знаходяться на невеликій глибині (зазвичай до 20-30 м), кількість світла на якій дозволяє розвиток угруповань макроводоростей. Поділ на одиниці третього рівня класифікації відображує енергію води, як в скельних літоральних оселищах А1, і наявність двох основних регіонів – 1) Атлантичний океан із Середземним морем і 2) Балтійське море. Інфраліторальні оселища Чорного моря розглядаються разом з атлантичними і середземноморськими. Туди ж слід зараховувати і відповідні оселища Азовського моря.

Резолюція 4.

- А3 : Інфраліторальні скелі та інші тверді субстрати (Infralittoral rock and other hard substrata).

A3.1 : Атлантичні і Середземноморські інфраліторальні скелі з високою енергією води (Atlantic and Mediterranean high energy infralittoral rock).

Скелясті інфраліторальні оселища з високою енергією води (див. А1.1).

A3.2 : Атлантичні і Середземноморські інфраліторальні скелі з помірною енергією води (Atlantic and Mediterranean moderate energy infralittoral rock).

Скелясті інфраліторальні оселища з помірною енергією води (див. А1.2).

A3.3 : Атлантичні і Середземноморські інфраліторальні скелі з низькою енергією води (Atlantic and Mediterranean low energy infralittoral rock).

Скелясті інфраліторальні оселища з низькою енергією води (див. А1.3).

A3.7 : Утвори інфраліторальних скель (Features of infralittoral rock). До цього виду оселищ входять такі об'єкти інфраліторальної зони моря на немобільних породах: щільні колонії бентосних безхребетних, водоростеві обростання штучних утворів, місця виходу прісної води, нафти та газу, печери і гроти.

A4 : Циркаліторальні скелі та інші тверді субстрати (Circalittoral rock and other hard substrata)

Скелі та валуни, які знаходяться на континентальному шельфі, на глибині приблизно до 200 м, але більшій, ніж та, інтенсивність фотосинтезу на якій дозволяє формування водоростевих угруповань. В Чорному і Азовському морях мінімальна глибина становить бл. 20 м. Поділ на одиниці третього

рівня класифікації аналогічний поділу інфраліторальних скельних оселищ А3.

Резолюція 4.

- А4 : Циркаліторальні скелі та інші тверді субстрати (Circalittoral rock and other hard substrata).

А4.1 : Атлантичні і Середземноморські циркуліторальні скелі з високою енергією води (Atlantic and Mediterranean high energy circalittoral rock).

А4.2 : Атлантичні і Середземноморські циркуліторальні скелі з помірною енергією води (Atlantic and Mediterranean moderate energy circalittoral rock).

А4.3 : Атлантичні і Середземноморські циркуліторальні скелі з низькою енергією води (Atlantic and Mediterranean low energy circalittoral rock).

А4.7 : Утвори циркуліторальних скель (Features of circalittoral rock). До групи оселищ А4.7 віднесені, зокрема, циркуліторальні морські печери, а також печери за межами материкового шельфу, які знаходяться в комплексі з глибоководними оселищами групи А6 (Davies et al., 2004).

А5 : Субліторальні відклади (Sublittoral sediment)

Субліторальні відклади мобільних осадових порід. Постійно затоплені морською водою ділянки материкового шельфу, глибина приблизно до 200 м. До цього типу оселищ належить майже вся площа територіального моря України і внутрішнього моря України.

Резолюція 4.

- А5 : Субліторальні відклади (Sublittoral sediment)

А5.1 : Крупнозернисті субліторальні відклади (Sublittoral coarse sediment). Ділянки субліторального морського дна, складені мобільними породами з розміром частинок >1 мм, в т. ч. черепашкою та мобільними валунами. Угрупування водоростей-макрофітів і судинних рослин відсутні.

А5.2 : Субліторальний пісок (Sublittoral sand). Ділянки субліторального морського дна, сформовані дрібнозернистим піском з розміром частинок 0,063-1,0 мм. Фракція дрібніших частинок не перевищує 30%. Угрупування водоростей-макрофітів і судинних рослин відсутні.

А5.3 : Субліторальний мул (Sublittoral mud). Ділянки субліторального морського дна, сформовані породою, у якій фракція з розміром частинок менше 0,063 мм становить не менше 30%. Угрупування водоростей-макрофітів і судинних рослин відсутні.

А5.4 : Субліторальні мішані відклади (Sublittoral mixed sediments). Ділянки субліторального морського дна, сформовані рухливими породами з неоднорідним розміром частинок, які не відповідають критеріям для груп А5.1, А5.2, А5.3. Угрупування водоростей-макрофітів і судинних рослин відсутні.

A5.5 : Субліторальні мобільні відклади з угрупованнями макрофітів (Sublittoral macrophyte-dominated sediment). Ділянки субліторального морського дна, сформовані мобільними породами різного гранулометричного складу, на яких є угруповання водоростей-макрофітів або судинних рослин (*Zostera marina*, *Zostera noltii*, *Ruppia marina*). Угруповання вказаних видів судинних рослин в межах літоралі належать до А2.6.

A5.6 : Субліторальні біогенні рифи (Sublittoral biogenic reefs). Ділянки субліторального морського дна, сформовані мобільними породами різного гранулометричного складу, на яких є щільні угруповання молюсків, поліхет або коралів. В Чорному морі це переважно колонії мідії (*Mytilus galloprovincialis* = *M. edulis* s. l.).

A5.7 : Утвори на субліторальних рухливих відкладах (Features of sublittoral sediments). До цього виду оселищ входять ділянки субліторальних мобільних субстратів з виходом прісної води, нафти та газу, а також позбавлені кисню і збагачені органічними речовинами ділянки дна.

A6 : Дно глибокого моря (Deep-sea bed)

Морське дно за межами материкового шельфу. Як правило, верхня межа проходить на глибині бл. 200 м. Оселища третього рівня виділяються за гранулометричним складом (А6.1 – А6.5). Крім того, окремо виділяються біогерми (залишки малорухливих морських організмів) (А6.6), підвищення (А6.7) і пониження (А6.8) дна більш ніж на 200 м, виходи рідин та газів і безкисневі ділянки дна (А6.9).

A6.1 : Скельні та штучні тверді субстрати глибокого моря (Deep-sea rock and artificial hard substrata).

A6.2 : Мішані субстрати глибокого моря (Deep-sea mixed substrata). Дно глибокого моря, сформоване переважно гравієм (розмір частинок 4-16 мм) або мобільною породою мішаного гранулометричного складу.

A6.3 : Пісок глибокого моря (Deep-sea sand). Дно глибокого моря, сформоване переважно піском (розмір частинок 0,063-4 мм).

A6.4 : Мулистий пісок глибокого моря (Deep-sea muddy sand). Дно глибокого моря, сформоване мулистим піском (розмір частинок 0,063–4 мм, фракція розміром до 0,063 мм становить не більше 30%).

A6.5 : Мул глибокого моря (Deep-sea mud). Дно глибокого моря, сформоване мобільною породою, у якій фракція з розміром частинок менше 0,063 мм становить не менше 30%.

A6.9 : Виходи рідин та газів, бідні на кисень ділянки дна глибокого моря (Vents, seeps, hypoxic and anoxic habitats of the deep sea). До цього виду

оселища можна віднести все або майже все дно на глибоких ділянках Чорного моря, оскільки в Чорному морі на глибинах понад 200 м низька концентрація кисню і висока концентрація сірководню.

A7 : Пелагіаль (Pelagic water column)

Товща води моря. Ця група оселищ включає нейстон (поверхню моря – A7.1) та 9 інших, власне пелагічних, типів оселищ третього рівня (A7.2 – A7.A), виділення яких ґрунтується на ступені вертикальної однорідності показників води, тривалості існування (з коротким часом існування – не більше 1 доби; з середнім часом існування – більше 1 доби, але не більше 14 діб; з великим часом існування – більше 14 діб), солоності води по відношенню до сусідніх ділянок.

A8 : Пов'язані з льодом морські оселища (Ice-associated marine habitats)

A8.1 : Морський лід (Sea ice).

A8.2 : Прісноводний лід (Freshwater ice).

Лише на морі.

A8.3 : Канальці з солоною водою (Brine channels).

Мережа заповнених солоною рідиною порожнин діаметром бл. 200 мкм всередині морського льоду, яка є середовищем існування деяких мікроорганізмів. Утворюється внаслідок швидшого замерзання менш солоних ділянок води.

A8.4 : Підльодові оселища (Under-ice habitat). Межа між льодом і водною товщею.

В : Приморські оселища (Coastal habitats)

Приморські оселища, які знаходяться безпосередньо над максимальним рівнем припливу (spring high tide limit), а в безприпливних морях – вище середнього рівня води. В нижній, ближчій до моря, своїй частині в безприпливних морях короткочасно заливаються хвилями прибою, у верхній частині – зазнають впливу моря у вигляді бризок (імпульверизація). Поділяються на оселища другого рівня за складом підстилаючої породи, яка може бути перекритою поверхневим шаром іншої породи.

B1 : Приморські дюни і піщані береги (Coastal dunes and sandy shores)

Приморські ділянки, сформовані переважно піском (розмір частинок 0,063–4 мм), який часто перевікладений вітром. Зазнають імпульверизації морською водою, деякі види оселищ заливаються прибою.

V1.1 : Піщана супралітораль (Sand beach driftlines). Піщана смуга, нижньою межею якої в безприпливних морях є середній рівень води, і яка заливається прибою. Часто збагачена відкладеними водою органічними матеріалами.

Резолюція 4.

- V1.1 : Піщана супралітораль (Sand beach driftlines).

V1.2 : Піщані береги (Sand beaches above the driftline). Плескати піщані морські береги, які не заливаються хвилями. Рослинність класів *Ammophiletea* і *Sakiletea maritimaе*.

V1.3 : Рухливі приморські дюни (Shifting coastal dunes). Підвищені піщані ділянки морського берега з відносно крутими схилами без рослинності або з розрідженою рослинністю (в Україні – переважно класу *Ammophiletea*).

Резолюція 4.

- V1.3 : Рухливі приморські дюни (Shifting coastal dunes).

V1.4 : Трав'яні угруповання стабільних приморських дюн (Coastal stable dune grassland (grey dunes)). Підвищені піщані ділянки морського берега з розвинутою рослинністю (в Україні – класів *Ammophiletea* і *Koelerio-Corynephoretea s. l.*).

Резолюція 4.

- V1.4 : Трав'яні угруповання стабільних приморських дюн (Coastal stable dune grassland (grey dunes)).

V1.6 Чагарникові угруповання приморських дюн (Coastal dune scrub).

Ділянки морського берега з домінуванням чагарників, переважно *Hippophaë ramnoides*. Угруповання *Tamarix* spp. на приморських пісках відносять до F9.3.

Резолюція 4.

- V1.6 : Чагарникові угруповання приморських дюн (Coastal dune scrub).

V1.8 : Вологі і мокрі зниження між дюнами (Moist and wet dune slacks).

Складені піском зниження між дюнами, часто обводнені. Вода може бути як солоною, так і прісною.

Резолюція 4.

- V1.8 : Вологі і мокрі зниження між дюнами (Moist and wet dune slacks).

B2 : Приморська галька (Coastal shingle)

Приморські ділянки, сформовані переважно мобільними породами з розміром частинкок 4-256 мм, в т. ч. черепашкові. Зазнають імпульверизації морською водою, деякі види оселищ заливаються прибою.

V2.1 : Галькова супралітораль (Shingle beach driftlines). Галькова або гравієва, в т. ч. черепашкова, смуга, нижньою межею якої в безприпливних морях є середній рівень води, і яка заливається прибою.

Часто збагачена відкладеними водою органічними матеріалами. Може бути рослинність класу *Cakiletea maritimaе*.

Резолюція 4.

- B2.1 : Галькова супралітораль (Shingle beach driftlines).

B2.2 : Незарослі галькові береги над супралітораллю (Unvegetated mobile shingle beaches above the driftline). Галькові та гравієві, в т. ч. черепашкові, морські береги, які не заливаються прибоєм і мають проективне покриття рослин <10%.

B2.3 : Галькові береги з розрідженою рослинністю (Upper shingle beaches with open vegetation). Галькові і гравієві, в т. ч. черепашкові, морські береги, які не заливаються прибоєм і мають проективне покриття рослин 10-30%. Рослинність класів *Ammophiletea*, *Cakiletea maritimaе*.

Резолюція 4.

- B2.3 : Галькові береги з розрідженою рослинністю (Upper shingle beaches with open vegetation).

B2.4 : Галькові береги з трав'яною рослинністю (Fixed shingle beaches, with herbaceous vegetation). Галькові і гравієві, в т. ч. черепашкові, морські береги, які не заливаються прибоєм і зайняті трав'яною рослинністю з проективним покриттям >30%.

B3 : Приморські відслонення твердих порід (Rock cliffs, ledges and shores, including the supralittoral)

Приморські ділянки, сформовані немобільними породами. Зазнають імпульверизації морською водою, деякі види оселищ заливаються прибоєм.

B3.1 : Супраліторальні скелі (Supralittoral rock (lichen or splash zone)). Приморські скелі безпосередньо над середнім рівнем води, які заливаються прибоєм.

B3.2 : Приморські скелі без розвинутої рослинності (Unvegetated rock cliffs, ledges, shores and islets). Приморські скелі, які не заливаються хвилями прибою, з проективним покриттям судинних рослин <10%. Рослинність класу *Crithmo-Staticetea*.

B3.3 : Приморські скелі з розвинутою рослинністю (Rock cliffs, ledges and shores, with angiosperms). Приморські скелі, які не заливаються хвилями прибою, з проективним покриттям судинних рослин >10%. Рослинність класу *Crithmo-Staticetea*.

Резолюція 4.

- B3.3 : Приморські скелі з розвинутою рослинністю (Rock cliffs, ledges and shores, with angiosperms).

В3.4 : Приморські відслонення м'яких порід, часто з розвинутою рослинністю (Soft sea-cliffs, often vegetated). Приморські відслонення неконсолідованих (м'яких) порід.

C : Материкові поверхневі води (Inland surface waters)

Поверхневі водойми, які не є частиною світового океану. Можуть бути стоячими і проточними, прісними і солоними, постійними і пересихаючими, мати різну трофність.

C1 : Поверхневі стоячі водойми (Surface standing waters)

Включно зі штучними водоймами, в яких є близькі до природних рослинні угруповання. Постійні стоячі водойми діляться на групи оселищ третього рівня за трофністю і солоністю води. Пересихаючі водойми і пересихаючі частини постійних водойм розглядаються як окрема група оселищ C1.6 незалежно від трофності і солоності. Переліки характерних видів водойм різної трофності включають багато спільних видів, тому за видовим складом судинних рослин ступінь трофності можна визначити не завжди. Трофність води є досить варіабельною ознакою. Вона може істотно відрізнитися в різні пори року, на різній глибині і в різних частинах однієї водойми.

C1.1 : Постійні стоячі оліготрофні водойми (Permanent oligotrophic lakes, ponds and pools). Критерії розмежування оліго-, мезо- і евтрофних вод в класифікації EUNIS не чіткі. Зазвичай найважливішим показником трофності вважається вміст загального фосфору у воді, який в оліготрофних водоймах менше 12 мкг/л. З цим показником значну кореляцію має прозорість води (за умови, що неістотною є мутність, спричинена нерозчиненими мінеральними частинками). В оліготрофних водах показник Secchi depth (максимальна глибина, на якій видно контрасне зображення на спеціальному диску) як правило більше 4 м. Оліготрофні водойми також мають низький вміст хлорофілу (менше 2,6 мкг/л), нітратів, високий вміст кисню. За показниками сапробності оліготрофні водойми є олігосапробними, інколи бета-мезосапробними. Дно сформоване неорганічними породами. Біологічна продуктивність є низькою. Це стосується як планктону, так і вищої водної рослинності, яка, як правило, займає невелику площу. До оліготрофних належить багато гірських озер у Карпатах. Деякі озера Полісся, наприклад Світязь, відповідають критеріям оліготрофності за окремими показниками.

Резолюція 4.

- C1.1 : Постійні поверхневі стоячі оліготрофні водойми (Permanent oligotrophic lakes, ponds and pools).

C1.2 : Постійні стоячі мезотрофні водойми (Permanent mesotrophic lakes, ponds and pools). Вміст загального фосфору зазвичай в межах 12–24 мкг/л, вміст хлорофілу – 2,6–20 мкг/л, Secchi depth – 2–4 м. Домінування певних видів є критерієм виділення оселищ четвертого і нижчих рівнів, однак не всі угруповання з вказаними домінантами належать до цих видів оселищ, а лише ті, які відповідають критеріям для типу оселищ C1.2 (вода має бути стояча і мезотрофна).

Резолюція 4.

- C1.222 : Угруповання *Hydrocharis morsus-ranae* (Floating *Hydrocharis morsus-ranae* rafts).
- C1.223 : Угруповання *Stratiotes aloides* (Floating *Stratiotes aloides* rafts).
- C1.224 : Угруповання *Utricularia australis* і *Utricularia vulgaris* (Floating *Utricularia australis* and *Utricularia vulgaris* colonies).
- C1.225 : Угруповання *Salvinia natans* (Floating *Salvinia natans* mats).
- C1.226 : Угруповання *Aldrovanda vesiculosa* (Floating *Aldrovanda vesiculosa* communities).
- C1.25 : Угруповання харофітових водоростей в мезотрофних водоймах (Charophyte submerged carpets in mesotrophic waterbodies).

C1.3 : Постійні стоячі евтрофні водойми (Permanent eutrophic lakes, ponds and pools)

Вміст загального фосфору зазвичай більше 24 мкг/л, вміст хлорофілу більше 20 мкг/л, Secchi depth – менше 2 м. Домінування певних видів є критерієм виділення оселищ четвертого і нижчих рівнів, однак не всі угруповання з вказаними домінантами належать до цих видів оселищ, а лише ті, які відповідають критеріям для типу оселищ C1.3 (вода має бути стояча і евтрофна).

Резолюція 4.

- C1.32 : Вільноплаваюча рослинність евтрофних водойм (Free-floating vegetation of eutrophic waterbodies); угруповання класу Lemnetae в евтрофних умовах, включає рослинність з домінуванням тих же видів, що й вільноплаваюча рослинність мезотрофних водойм C1.22, але в евтрофних водоймах.
- C1.33 : Вкорінена занурена рослинність евтрофних водойм (Rooted submerged vegetation of eutrophic waterbodies).
- C1.3411 : Угруповання *Batrachium* (*Ranunculus* communities in shallow water).
- C1.3413 : Угруповання *Hottonia palustris* (*Hottonia palustris* beds in shallow water).

C1.4 : Постійні стоячі дистрофні водойми (Permanent dystrophic lakes, ponds and pools). Водойми з високим вмістом органічних речовин, низькою концентрацією кисню, рН 3–5. Вода часто має бурий відтінок. Часто це водойми на мезотрофних і оліготрофних болотах, меліоративні канави. Характерними видами є *Rhynchospora alba*, *Sparganium minimum*, *Sphagnum cuspidatum*, *Utricularia intermedia*, *Utricularia minor*. Угруповання

союзів *Spagnion cuspidati*, *Sphagno-Utricularion*, можуть бути також деякі асоціації союзів *Potamion* і *Nymphaeion albae*.

Резолюція 4.

- C1.4 : Постійні стоячі дистрофні водойми (Permanent dystrophic lakes, ponds and pools).

C1.5 : Постійні стоячі солоні і солонуваті водойми (Permanent inland saline and brackish lakes, ponds and pools). Материкові водойми із солоністю не менше 5 ‰.

Резолюція 4.

- C1.5 : Постійні солоні і солонуваті водойми (Permanent inland saline and brackish lakes, ponds and pools).

C1.6 : Тимчасові стоячі водойми (Temporary lakes, ponds and pools). Пересихаючі материкові прісні і солоні водойми та пересихаючі ділянки постійних водойм.

Резолюція 4.

- C1.66 : Тимчасові материкові солоні і солонуваті водойми (Temporary inland saline and brackish waters).
- C1.67 : Угруповання на дні пересохлих водойм (Turlough and lake-bottom meadows). Угруповання на дні періодично, як правило щорічно, пересихаючих стоячих водойм. В інший час ця ж ділянка належить до інших оселищ групи C1 або C3.

C2 : Поверхневі водотоки (Surface running waters)

C2.1 : Джерела, приджерельні струмки і гейзери (Springs, spring brooks and geysers). Вода, яка знаходиться на поверхні землі протягом короткого часу, тому значною мірою зберігає температуру підземної води. Не включаються джерельні болота D2.2 і D4.1, де вода виходить на поверхню крізь розвинену рослинність. Оселища C2.11 – C2.16 (джерела і гейзери) охоплюють оселища, в межах яких відбувається вихід води з-під землі. В оселищах C2.17 – C2.1В (приджерельні струмки) більша частина води поступає поверхневим шляхом, але вони знаходяться недалеко від джерела, яке має істотний вплив на температурний режим води.

Резолюція 4.

- C2.12 : Джерела твердої води (Hard water springs); вода багата на кальцій і карбонати, характерні угруповання союзу *Cratoneurion commutati*.
- C2.18 : Рослинність приджерельних струмків з кислою оліготрофною водою (Acid oligotrophic vegetation of spring brooks).
- C2.19 : Рослинність приджерельних струмків з вапнистою оліготрофною водою (Lime-rich oligotrophic vegetation of spring brooks).
- C2.1A : Мезотрофна рослинність приджерельних струмків (Mesotrophic vegetation of spring brooks).

C2.2 : Постійні турбулентні водотоки (Permanent non-tidal, fast, turbulent watercourses). Водотоки з, як правило, високою швидкістю руху води, внаслідок чого потік є турбулентним, що забезпечує хорошу аерацію води.

Головним критерієм є турбулентність потоку, а не його швидкість. Більше поширені в горах.

Резолюція 4.

- C2.25 : Рослинність водотоків зі швидкою течією і кислою оліготрофною водою (Acid oligotrophic vegetation of fast-flowing streams). Переважно в гірських струмках.
- C2.26 : Рослинність водотоків зі швидкою течією і вапнистою оліготрофною водою (Lime-rich oligotrophic vegetation of fast-flowing streams).
- C2.27 : Рослинність водотоків зі швидкою течією і мезотрофною водою (Mesotrophic vegetation of fast-flowing streams).
- C2.28 : Рослинність водотоків зі швидкою течією і евтрофною водою (Eutrophic vegetation of fast-flowing streams). Переважно у великих гірських річках.

C2.3 : Постійні ламінарні водотоки без припливів (Permanent non-tidal, smooth-flowing watercourses). Водотоки з, як правило, низькою швидкістю руху води, внаслідок чого потік є ламінарним.

Резолюція 4.

- C2.33 : Рослинність водотоків з повільною течією і мезотрофною водою (Mesotrophic vegetation of slow-flowing rivers).
- C2.34 : Рослинність водотоків з повільною течією і евтрофною водою (Eutrophic vegetation of slow-flowing rivers).

C2.5 : Тимчасові водотоки (Temporary running waters).

C2.6 : Плівки води, що течуть по скельній поверхні (Films of water flowing over rocky watercourse margins). Як правило, по краях русла.

C3 : Літоральна зона материкових поверхневих водойм (Littoral zone of inland surface waterbodies)

Літоральна зона проточних і стоячих, прісних і солоних водойм та мілководні угруповання повітряно-водних рослин.

C3.1 : Багатовидові угруповання гелофітів (Species-rich helophyte beds).

Угруповання союзів Glycerio-Sparganion, Eleocharito palustris-Sagittarion sagittifoliae (Oenanthion aquaticae), Carici-Rumicion hydrolapatii. Проективне покриття >10%.

C3.2 : Літоральні угруповання високих гелофітів (Water-fringing reedbeds and tall helophytes other than canes). Угруповання материкових водойм, в т.

ч. солонуватоводні, з домінуванням *Acorus calamus*, *Bolboschoenus* spp., *Butomus umbellatus*, *Carex acuta*, *Carex elata*, *Carex riparia*, *Carex rostrata*, *Cladium mariscus*, *Eleocharis palustris*, *Equisetum fluviatile*, *Glyceria maxima*, *Hippuris vulgaris*, *Iris pseudacorus*, *Phalaroides arundinacea*, *Phragmites australis*, *Sagittaria sagittifolia*, *Scirpus lacustris*, *Scirpus tabernaemontani*, *Sium latifolium*, *Sparganium emersum*, *Sparganium erectum*, *Sparganium neglectum*, *Typha* spp. Рівень води більшу частину року є вищим, ніж поверхня ґрунту (т. з. емергентна рослинність). Якщо він більшу частину року знаходиться приблизно на рівні поверхні, оселище належить до D5. До C3.2 належать

також оселища літоралі материкових водойм з переважаючим рівнем води, нижчим за поверхню ґрунту, якщо вони знаходяться на відстані не більше 5 м від поверхневої води. Проективне покриття >10%.

C3.4 : Маловидові угруповання низькорослих біляводних або земноводних рослин (Species-poor beds of low-growing water-fringing or amphibious vegetation).

До цього типу оселищ належать: 1) мілководні оліготрофні і мезотрофні угруповання, поширені переважно у лісовій зоні, з домінуванням *Eleocharis acicularis*, *Isoetes lacustris*, *Juncus bulbosus*, *Myriophyllum alternifolium*, *Nasturtium officinale*, *Pilularia globulifera*, *Subularia aquatica*, *Sparganium angustifolium* (C3.41), 2) угруповання лісостепової і степової зон з переважанням *Crypsis alopecuroides*, *Cyperus fuscus*, *Cyperus flavescens*, *Cyperus michelianus* (*Dichostylis michelianus*), *Fimbristylis bisumbellata*, *Juncus bufonius*, *Echinochloa crus-galli*, *Elatine* spp., *Gnaphalium uliginosum*, *Lythrum hyssopifolia* (C3.42, C3.43), 3) угруповання *Eleocharis acicularis* і *Eleocharis parvula* в солонуватих умовах (C3.44). Угруповання з домінуванням *Cyperus flavescens*, *Cyperus fuscus*, *Cyperus michelianus*, *Elatine* spp., *Juncus bufonius* можуть належати як до C3.4, так і до C3.5. На відміну від C3.5, оселища типу C3.4, як правило, обводнені більшу частину року.

Резолюція 4.

- C3.4 : Маловидові угруповання низькорослих біляводних або земноводних рослин (Species-poor beds of low-growing water-fringing or amphibious vegetation).

C3.5 : Періодично обводнені береги з піонерною і ефемерною рослинністю (Periodically inundated shores with pioneer and ephemeral vegetation).

До цього типу оселищ належать: 1) угруповання низьких однорічників *Eleocharis ovata*, *Eleocharis carniolica*, *Cyperus flavescens*, *Cyperus fuscus*, *Cyperus michelianus*, *Elatine* spp., *Juncus bufonius*, *Juncus tenageia*, *Limosella aquatica*, *Lindernia procumbens*, *Peplis portula*, *Radiola linoides*, *Scirpus setaceus*, *Scirpus supinus*, а також *Carex bohemica* (C3.51), 2) угруповання нітрофільних високих однорічників *Bidens* spp., *Persicaria* spp., *Rorippa* spp., *Chenopodium* spp., *Ranunculus sceleratus*, *Rumex maritimus*, *Xanthium* spp. (C3.52 – на берегах стоячих водойм, C3.53 – на берегах водотоків), 3) трав'яні угруповання на гравієвих берегах річок різного видового складу (C3.55), в т.ч. з *Calamagrostis pseudophragmites*, *Epilobium dodonaei*, *Tussilago farfara*. Більшу частину року ґрунт не вкритий водою.

Резолюція 4.

- C3.51 : Угруповання низьких земноводних однорічників (за винятком C3.5131 угруповань *Juncus bufonius*) (Euro-Siberian dwarf annual amphibious swards (but excluding C3.5131 Toad-rush swards)). Угруповання *Cyperus fuscus*, *Cyperus michelianus*, *Cyperus flavescens* та інших низькорослих видів.

- C3.55 : Гравієві береги річок з розрідженою рослинністю (Sparsey vegetated river gravel banks). Рослинність може бути різною і не має діагностичної цінності.

C3.6 : Береги, сформовані м'якими і мобільними відкладами, з розрідженою рослинністю або без рослинності (Unvegetated or sparsely vegetated shores with soft or mobile sediments). Мулисті, піщані, гравійні, галькові відклади поблизу водотоків і озер, в тому числі на місці пересихаючих водойм (прісних і солоних). Проективне покриття рослинності <30%.

Резолюція 4.

- C3.62 : Гравієві береги річок без рослинності (Unvegetated river gravel banks).

C3.7 : Береги, сформовані немобільними породами, з розрідженою рослинністю або без рослинності (Unvegetated or sparsely vegetated shores with non-mobile substrates). Скелясті береги прісних або солоних материкових водойм. Проективне покриття рослинності <30%.

C3.8 : Материкові оселища, що формуються за участі бризок або пари (Inland spray- and steam-dependent habitats). В т. ч. біля водоспадів.

D : Болота (Mires, bogs and fens)

Угруповання, що формуються в умовах, коли більшу частину часу рівень води не перевищує істотно рівень поверхні землі і не є значно нижчим. Не включаються лісові, рідколісні болота та болота з домінуванням великих кущів, які розглядаються серед типів оселищ G і F.

D1 : Верхові і покривні болота (Raised and blanket bogs)

Болота з кислими торфовими відкладами. Формуються (або формувалися) при переважно атмосферному водному живленні. Ярус дерев <10%.

D1.1 : Верхові болота (Raised bogs). Домінують *Andromeda polifolia*, *Eriophorum vaginatum*, *Empetrum nigrum* s. l., *Ledum palustre*, *Охусоссо microcarpus*, *Охусоссо palustris*, *Sphagnum capillifolium*, *Sphagnum fuscum*, *Sphagnum magellanicum*, *Sphagnum rubellum*, *Vaccinium uliginosum*. Рослинність належить до класу Охусоссо-Sphagnetea. Включає дрібні мочажини, більші водойми інтерпретуються як C1.4. Якщо покриття ярусу дерев >10%, а висота дерев не менша 5 м, оліготрофне болото інтерпретується як заболочений ліс G3.E, G4.1, G1.51. Якщо висота дерев <5 м, а їх покриття >10%, оселище розглядають як G5.64.

В Резолюції 4 верхові болота зазначені як комплекс X04.

D2 : Низинні і перехідні болота (Valley mires, poor fens and transition mires)

Трав'яні і мохові мезотрофні і евтрофні болота. Ярус дерев <10%. Рослинність класу класу Scheuchzerio-Caricetea.

D2.1 : Долинні болота (Valley mires). Цей тип оселищ фактично є комплексом, який може включати різні типи боліт і луки, які у характеристиці конкретної території можна подавати окремо.

D2.2 : Низинні болота і угруповання джерел м'якої води (Poor fens and soft-water spring mires). Помірно кислі і нейтральні некарбонатні евтрофні болота з домінуванням *Carex canescens* (*C. cinerea*), *Carex echinata*, *Carex nigra*, *Eriophorum angustifolium* (порядок *Caricetalia nigrae*), джерельні угруповання з домінуванням *Brachythecium rivulare*, *Bryum schleicheri*, *Cardamine amara*, *Carex remota*, *Chrysosplenium alternifolium*, *Chrysosplenium oppositifolium*, *Philonotis fontana*, *Saxifraga stellaris* (союз *Cardamino-Montion*).

Резолюція 4.

- D2.226 : Перидунайські болота *Carex nigra*, *Carex canescens*, *Carex echinata* (Peri-Danubian black-white-star sedge fens). В Україні – карпатські болота союзу *Caricion nigrae*. Характерні види – *Carex nigra*, *Carex canescens* (*C. cinerea*), *Carex echinata*, *Carex dacica*, *Carex rostrata*.

D2.3 : Перехідні болота і плавні (Transition mires and quaking bogs). Мезотрофні болота та плавні з домінуванням *Calla palustris*, *Campylopus stellatum*, *Carex chordorrhiza*, *Carex diandra*, *Carex heleonastes*, *Carex lasiocarpa*, *Carex limosa*, *Carex rostrata*, *Menyanthes trifoliata*, *Molinia caerulea* (якщо зі сфагнами), *Potentilla palustris*, *Rhynchospora alba*, *Scheuchzeria palustris*, *Sphagnum fallax*, *Sphagnum flexuosum*, *Sphagnum capillifolium*, *Sphagnum cuspidatum*, *Sphagnum obtusum*, *Sphagnum palustre*, *Sphagnum subsecundum*. Порядок *Scheuchzerietalia*, включно зі *Sphagnion cuspidati*. В тому числі угруповання на мокрому піску без торфу.

Резолюція 4.

- D2.3 : Перехідні болота і плавні (Transition mires and quaking bogs).

D4 : Карбонатні болота і угруповання джерел твердої води (Base-rich fens and calcareous spring mires)

D4.1 : Карбонатні болота (Rich fens, including eutrophic tall-herb fens and calcareous flushes and soaks)

Угруповання союзів *Caricion davallianae* і *Sphagno warnstorffianum-Tomenthypnum*. Домінують *Blysmus compressus*, *Carex davalliana*, *Carex flava*, *Carex nigra* (цей вид часто домінує також в D2.2), *Eriophorum latifolium*, *Juncus subnodulosus*, *Schoenus ferrugineus*, *Sesleria caerulea*, *Sphagnum contortum*, *Sphagnum teres*, *Sphagnum warnstorffii*, *Tomentypnum nitens*. Характерними є також *Carex hostiana*, *Epipactis palustris*, *Parnassia palustris*, *Valeriana simplicifolia* s. l. Для угруповань джерельних карбонатних боліт (D4.1N) характерні *Achillea schurii*, *Cochlearia polonica*, *Cratoneuron filicinum*, *Cratoneuron commutatum*, *Doronicum carpaticum*,

Equisetum telmateia, *Equisetum variegatum*, *Philonotis calcarea*, *Saxifraga aizoides* (союз Cratoneurion commutati).

Резолюція 4.

- D4.1 : Карбонатні болота (Rich fens, including eutrophic tall-herb fens and calcareous flushes and soaks).

D4.2 : Карбонатні угруповання джерел і берегів струмків з арктоальпійською флорою (Basic mountain flushes and streamsides, with a rich arctic-montane flora)

Характерними є *Typha shuttleworthii*, *Carex bicolor*, *Juncus alpinus* (*Juncus alpinoarticulatus*), *Juncus castaneus*, *Equisetum variegatum*. Добре виражені оселища цього типу в Україні не відомі. Потребують спеціального вивчення.

Резолюція 4.

- D4.2 : Карбонатні угруповання джерел і берегів струмків з арктоальпійською флорою (Basic mountain flushes and streamsides, with a rich arctic-montane flora).

D5 : Осокові й високотравні болотні угруповання (Sedge and reedbeds, normally without free-standing water)

Протягом більшої частини року рівень води знаходиться біля поверхні ґрунту або нижче. Якщо відповідні угруповання формуються в умовах постійного затоплення або затоплення протягом більшої частини року або є літоральною рослинністю водойми і знаходяться на відстані <5 м від поверхневої води, вони належать не до D5, а до C3.2.

D5.1 : Високотравні болота (Reedbeds normally without free-standing water). Болотні незасолені угруповання *Phragmites australis*, *Phalaroides arundinacea*, *Scirpus lacustris*, *Typha* spp.

D5.2 : Болота з домінуванням великих осок (Beds of large sedges normally without free-standing water). Союзи Magnocaricion elatae і Magnocaricion gracilis. Домінують *Carex acuta*, *Carex acutiformis*, *Carex appropinquata*, *Carex buxbaumii*, *Carex elata*, *Carex otrubae*, *Carex pseudocyperus*, *Carex riparia*, *Carex rostrata*, *Carex vesicaria*, *Carex vulpina*, *Cladium mariscus*. Вказані види можуть домінувати також в C3.2, а деякі – в D2.3 і D4.2.

Резолюція 4.

- D5.2 : Болота з домінуванням великих осок (Beds of large sedges normally without free-standing water).

D5.3 : Болота з домінуванням великих видів *Juncus* (Swamps and marshes dominated by *Juncus effusus* or other large *Juncus* spp.). Утворюються при сильному випасанні боліт різної трофності. Не включаються вологі луки з домінуванням видів *Juncus* (E3.4), ґрунт під якими насичений водою менше шести місяців на рік.

D6 : Материкові солоні і солонуваті марші та високотравні угруповання (Inland saline and brackish marshes and reedbeds)

Ця група оселищ не включає приморські галофітні угруповання (A2.5) і більшість галофітних угруповань територій з сухим кліматом (Е6). В Україні сюди належать неприморські угруповання однорічних галофітів та галофітні угруповання лісової зони, пов'язані з виходом на поверхню давніх відкладів солей або солоної води.

D6.1 : Материкові солоні марші (Inland saltmarshes). Угруповання лісової і, можливо, лісостепової зони з переважанням *Carex distans*, *Puccinellia distans*, *Spergularia maritima*, *Triglochin palustris* та материкові (не пов'язані з морем) угруповання однорічників родів *Salicornia*, *Suaeda*, *Salsola*.

Резолюція 4.

- D6.1 : Материкові солоні марші (Inland saltmarshes).

D6.2 : Материкові засолені високотравні угруповання (Inland saline or brackish species-poor helophyte beds normally without free-standing water). Засолені угруповання *Phragmites australis*, які не є морськими (A2.53C) і обводненими або літоральними озерними (С3.21) угрупованнями цього виду.

Е : Території з домінуванням трав, мохоподібних і лишайників (Grasslands and lands dominated by forbs, mosses or lichens)

Загальне проективне покриття рослинності >30%. Покриття дерев <10%, покриття кущів і напівкущів менше, ніж покриття трав. До цієї групи оселищ не входять морські, приморські, материкові водні, болотні і культурні оселища.

E1 : Сухі трав'яні угруповання (Dry grasslands)

E1.1 : Материкові піски і скелі з розрідженою рослинністю (Inland sand and rock with open vegetation). Ґрунти розвинені слабо. Проективне покриття 30-70%. Охоплює слабосформовані кальцефільні псамофітні ценози, угруповання на продуктах вивітрювання карбонатних і силікатних скель, рослинність на відслоненнях крейди. Рослинність класів Festuco-Brometea, Koelerio-Corynephoretea s. l., Helianthemo-Thymetea.

Резолюція 4.

- E1.11 : Європейсько-сибірські угруповання на продуктах вивітрювання скель (Euro-Siberian rock debris swards). Угруповання союзів *Alyso-Sedion albi* і *Seslerio-Festucion pallentis*. Характеризуються значною участю сукулентів і однорічників. Типові види: *Acinos arvensis*, *Allium montanum*, *Allium podolicum*, *Alyssum*

desertorum, Aurinia saxatilis, Melica transsilvanica, Rumex acetosella s. l., *Saxifraga tridactylites, Sedum acre, Sedum sexangulare, Sempervivum ruthenicum, Thymus dimorphus*. Поширені в комплексі зі скелями (НЗ), часто зі степами (Е1.2).

- Е1.12 : Європейсько-сибірські піонерні кальцефільні піщані угруповання (Euro-Siberian pioneer calcareous sand swards). Типові види: *Cardaminopsis arenosa, Carex ligerica, Dianthus pseudosquarrosus, Dianthus deltoides, Euphorbia seguierana, Festuca polesica, Festuca psammophila, Gypsophila fastigiata, Jurinea cyanooides, Koeleria glauca, Koeleria macrantha, Poa bulbosa, Sedum reflexum, Silene borysthena, Silene chlorantha, Silene otites*. В т. ч. союз *Koelerion glaucae*. Цей тип оселищ окреслений не зовсім чітко. Найбільше відповідають йому деякі угруповання Гологоро-Кременецького пасма і Розточчя. Угруповання на кислих і нейтральних пісках належать до Е1.9, угруповання на більш розвинутих піщаних ґрунтах – до Е1.2.
- Е1.13 : Континентальні остепнені трав'яні і чагарничкові угруповання на відслоненнях крейди (Continental dry rocky steppic grasslands and dwarf scrub on chalk outcrops). Типові види: *Androsace koso-poljanskii, Artemisia hololeuca, Asperula tephrocarpa, Euphorbia cretophila, Genista tanaica, Gypsophila altissima, Helianthemum canum, Hyssopus cretaceus, Jurinea brachycephala, Linaria cretacea, Linum ucrainicum, Onosma tanaica, Pimpinella titanophila, Scrophularia cretacea, Scutellaria cretica, Silene cretacea, Thymus cretaceus*. Угруповання належать до класу *Helianthemo-Thymetea*.

Е1.2 : Степи і багаторічні кальцефільні угруповання (Perennial calcareous grassland and basic steppes).

Ґрунти розвинені краще, ніж в Е1.1. Проективне покриття 30-100%. Ця група оселищ охоплює лучні, справжні, петрофітні стеги, кальцефільні піщані угруповання, угруповання на черепашкових відкладах. Не входять засолені стеги Е6. Типові домінанти: *Botriochloa ischaemum, Brachypodium pinnatum, Bromopsis cappadocica, Bromopsis riparia, Carex humilis, Elytrigia nodosa, Festuca beckeri, Festuca pallens, Festuca rupicola, Festuca valesiaca* s. l., *Galatella* spp., *Koeleria cristata, Phlomis* spp., *Poa angustifolia, Salvia* spp., *Stipa* spp. Угруповання належать переважно до класу *Festuco-Brometea*, частково до *Koelerio-Corynephoretea* s. l. Потребує уточнення розмежування з Е1.12 і Е1.9.

Резолюція 4.

- Е1.2 : Степи і багаторічні кальцефільні угруповання (Perennial calcareous grassland and basic steppes).

Е1.3 : Середземноморські сухі трав'яні угруповання (Mediterranean xeric grassland).

Характеризуються значною участю як багаторічних трав, так і однорічників. До Е1.3 можуть бути віднесені угруповання нижнього поясу Кримських гір з високою участю *Achnatherum bromoides, Poterium polygamum, Psoralea bithuminosa*, із однорічників – *Aegilops* spp., *Dasyphyrum villosum, Hordeum* spp., *Taeniatherum crinitum, Vicia bithynica*. Типовими видами є *Alyssum parviflorum, Alyssum umbellatum, Anacamptis pyramidalis, Vupleurum affine, Crucianella oxyloba, Dianthus humilis, Galium tenuissimum, Hedysarum candidum, Linum luteolum, Ophrys* spp., *Orchis* spp., *Trifolium hirtum, Trifolium scabrum, Velezia glutinosa*. Потребують

детальнішого вивчення. Рудеральні ценози з переважанням вказаних однорічників без істотної участі багаторічників належать до E1.6.

Резолюція 4.

- E1.3 : Середземноморські сухі трав'яні угруповання (Mediterranean xeric grassland).

E1.6 : Субнітрофільні однорічні трав'яні угруповання (Subnitrophilous annual grassland). Переважно середземноморські ценози, що формуються при інтенсивному випасанні. В Україні трапляються здебільшого в Криму. Домінують *Aegilops biuncialis*, *Aegylops cylindrica*, *Aegilops triuncialis*, *Dasyphyrum villosum*, *Hordeum bulbosum*, *Hordeum leporinum*, *Taeniatherum crinitum*, *Xeranthemum cylindraceum*. Рослинні угруповання належать до класу Stellarietea mediae.

E1.7 : Зімкнуті несередземноморські ацидофільні й нейтрофільні трав'яні угруповання (Closed non-Mediterranean dry acid and neutral grassland). Угруповання *Nardus stricta* (крім високогірних, які належать до E4.3), гірські луки з домінуванням *Agrostis tenuis* і *Festuca rubra*, ацидофільні угруповання *Agrostis tenuis*, *Anthoxanthum odoratum*, *Festuca valesiaca*. Рослинність союзів Nardo-Agrostion і Violion caninae.

Резолюція 4.

- E1.71 : Угруповання *Nardus stricta* (*Nardus stricta* swards).

E1.9 : Незімкнуті несередземноморські сухі ацидофільні й нейтрофільні трав'яні угруповання (Open non-Mediterranean dry acid and neutral grassland, including inland dune grassland). Проективне покриття 30-70%. Незімкнуті некальцефільні, переважно піщані, угруповання. Домінантами в різних підтипах можуть бути *Agrostis* spp., *Calamagrostis epigeios*, *Corynephorus canescens*, *Cladonia* spp., *Cetraria* spp., *Festuca beckeri*, *Festuca polesica*. Характерними є *Ceratodon purpureus*, *Corispermum nitidum*, *Euphorbia seguierana*, *Jasione montana*, *Kochia laniflora*, *Koeleria glauca* s. l., *Rumex acetosella*, *Salix rosmarinifolia*, *Sedum acre*, *Spergula morisonii*, *Stipa borysthena*, *Syntrichia ruralis*, *Teesdalia nudicaulis*, *Thymus serpyllum*. Потребує уточнення розмежування з E1.12 і E1.2G.

Резолюція 4.

- E1.9 : Незімкнуті несередземноморські сухі ацидофільні й нейтрофільні трав'яні угруповання (Open non-Mediterranean dry acid and neutral grassland, including inland dune grassland).

E1.D : Сухі трав'яні угруповання, які не випасаються і не викошуються (Unmanaged xeric grassland). В матеріалах EUNIS характеристика дуже коротка. Обсяг незрозумілий. В інших типах оселищ третього рівня в межах E1 також є оселища, які не викошуються і не випасаються.

E1.E : Сухі трав'яні угруповання з однорічниками, які формуються в умовах витоупування (Trampled xeric grasslands with annuals). Типові види: *Cynodon dactylon*, *Eragrostis minor*, *Herniaria glabra*, *Juncus tenuis*,

Lepidium ruderae, *Lolium perenne*, *Plantago major*, *Poa annua*, *Polygonum aviculare* s. l.. Рослинні угруповання належать переважно до союзу Coronopodo-Polygonion arenastri (*Polygonion avicularis*).

E2 : Мезофільні трав'яні угруповання (Mesic grasslands)

E2.1 : Мезотрофні пасовища (Permanent mesotrophic pastures and aftermath-grazed meadows). Мезофільні пасовища та луки, на яких випасання проводиться після сінокосіння. Типові види: *Lolium perenne*, *Cynosurus cristatus*, *Poa* spp., *Festuca* spp., *Trifolium repens*, *Leontodon autumnalis*, *Bellis perennis*, *Ranunculus repens*, *Ranunculus acris*, *Cardamine pratensis*, *Deschampsia cespitosa*.

E2.2 : Рівнинні та низькогірні сінокісні луки (Low and medium altitude hay meadows). Мезофільні сінокоси. Типовими домінантами є *Agrostis gigantea*, *Arrhenatherum elatius*, *Dactylis glomerata*, *Trisetum flavescens*, *Festuca pratensis*, *Poa pratensis*. Угруповання належать переважно до союзу *Arrhenatherion elatioris* s. l.

Резолюція 4.

- E2.2 : Рівнинні та низькогірні сінокісні луки (Low and medium altitude hay meadows).

E2.3 : Гірські сінокісні луки (Mountain hay meadows)

Мезофільні гірські луки лісового поясу, як правило, з домінуванням *Trisetum flavescens*, з наявністю *Alchemilla* spp., *Phyteuma* spp. Рослинність належить переважно до союзу *Polygono bistortae-Trisetion flavescens*.

Резолюція 4.

- E2.3 : Гірські сінокісні луки (Mountain hay meadows).

E2.5 : Луки степової зони (Meadows of the steppe zone). Обсяг цього типу оселищ визначений не точно. Є протиріччя між назвою, переліком синтаксонів рослинності та текстовою характеристикою. Лише для цього виду оселищ вказуються союзи *Agrostion vinealis*, *Trifolion montani*. Зважаючи на це, тип оселищ E2.5 слід розглядати як остепнені луки, які поширені і в зоні широколистяних лісів. Типові домінанти: *Agrostis vinealis*, *Calamagrostis epigeios*, *Koeleria delavignei*, *Poa angustifolia*.

E2.6 : Покращені луки (Agriculturally-improved, re-seeded and heavily fertilised grassland, including sports fields and grass lawns). Сіянні луки різної вологості та луки зі значним внесенням добрив, у тому числі газони. Видовий склад рослин і тварин збіднений.

E2.7 : Мезофільні природні луки, які не випасаються і не викошуються (Unmanaged mesic grassland).

E2.8 : Мезофільні трав'яні угруповання з однорічниками, які формуються в умовах витоптування (Trampled mesophilous grasslands with annuals). Типові види: *Bryum argenteum*, *Poa annua*, *Prunella vulgaris*,

Sagina procumbens, *Taraxacum officinale*, *Trifolium repens*, *Veronica serpyllifolia*. Рослинні угруповання належать до союзів Poion supinae, Alchemillo-Ranunculion repentis (Plantagini-Prunellion), Saginion procumbentis. Сухі стійкі до витоптування угруповання належать до E1.E.

E3 : Сезонно мокрі і мокрі трав'яні угруповання (Seasonally wet and wet grasslands)

E3.4 : Вологі і мокрі евтрофні і мезотрофні луки (Moist or wet eutrophic and mesotrophic grassland). Рівнинні і низькогірні луки з переважанням видів *Poaceae*, *Cyperaceae*, *Juncaceae*. Типові доміанти: *Alopecurus pratensis*, *Deschampsia caespitosa*, *Juncus* spp., *Poa palustris*, *Scirpus sylvaticus*. Рослинні угруповання переважно належать до союзів Calthion і Deschampsion caespitosae. В класифікації оселищ EUNIS 2004 р. до E3.4 включалися також сухіші ценози союзів Arrhenatherion і навіть Festucion beckeri, які знаходяться в заплавах і тому є періодично мокрими. Вологі луки з домінуванням неграміноїдних рослин належать до E5.4 і E5.5.

Резолюція 4.

- E3.4 : Вологі і мокрі евтрофні і мезотрофні луки (Moist or wet eutrophic and mesotrophic grassland).

E3.5 : Вологі і мокрі олиготрофні луки (Moist or wet oligotrophic grassland)

Типовий доміант *Molinia caerulea*. Рослинні угруповання переважно належать до союзу Molinion.

Резолюція 4.

- E3.5 : Вологі і мокрі олиготрофні луки (Moist or wet oligotrophic grassland).

E4 : Альпійські і субальпійські луки (Alpine and subalpine grasslands)

E4.1 : Рослинисті сніжники (Vegetated snow-patch)

Ділянки в горах, де сніг після зими зберігається тривалий час, а тому вегетаційний період є коротким. Для віднесення до E4.1 загальне покриття трав'яних і мохових видів має бути вищим, ніж чагарникових. Флористично близькі чагарникові і чагарничкові угруповання сніжників з домінуванням *Salix herbacea*, *Salix reticulata*, *Salix retusa* належать до F2.1.

Резолюція 4.

- E4.11 : Бореоальпійські ацидофільні трав'яні угруповання сніжників (Boreo-alpine acidocline snow-patch grassland and herb habitats). Типові види: *Festuca picta*, *Luzula alpinopinosa*, *Poa deyllii*, *Polytrichum commune*, *Polytrichum sexangulare*, *Salix herbacea*, *Sphagnum* spp. Порядок Salicetalia herbaceae.
- E4.12 : Бореоальпійські кальцефільні трав'яні угруповання сніжників (Boreo-alpine calcicline snow-patch grassland and herb habitats). Характерний вид: *Salix retusa*. Якщо цей вид домінує, угруповання належить до F2.1. Порядок Arabidetalia caeruleae.

E4.2 : Угруповання з домінуванням мохів і лишайників на гірських скелях (Moss and lichen dominated mountain summits, ridges and exposed slopes). Ділянки в альпійському і субальпійському поясах за межами сніжників E4.1 і боліт з домінуванням лишайників і мохоподібних. Угруповання належать до класу Juncetea trifidi. Типові домінанти в Карпатах – *Cetraria islandica*, *Cladonia* spp., *Polytrichum commune*.

E4.3 : Ацидофільні альпійські і субальпійські луки (Acid alpine and subalpine grassland). Високогірні ценози з домінуванням *Carex curvula*, *Festuca airoides*, *Juncus trfidus*, *Nardus stricta*. Належать до класу Juncetea trifidi.

Резолюція 4.

- E4.3 : Ацидофільні альпійські і субальпійські луки (Acid alpine and subalpine grassland).

E4.4 : Кальцефільні альпійські і субальпійські луки (Calcareous alpine and subalpine grassland). Високогірні ценози з домінуванням *Carex sempervirens*, *Festuca carpatica*, *Festuca amethystina* (*Festuca inarmata*), *Festuca saxatilis*, *Festuca versicolor*, *Sesleria bielzii*. Належать до класів Elyno-Seslerietea і Carici rupestris-Kobresietea bellardii.

Резолюція 4.

- E4.4 : Кальцефільні альпійські і субальпійські луки (Calcareous alpine and subalpine grassland).

E4.5 : Альпійські і субальпійські луки на збагачених ґрунтах (Alpine and subalpine enriched grassland). Пасовища на ґрунтах, у які внесено велику кількість добрив, у т. ч. шляхом утримання великої кількості худоби. В т. ч. пасовища (збої) союзу Poion supinae. Угруповання *Rumex alpinus* належать до E5.5.

E5 : Пізнотравні угруповання (Woodland fringes and clearings and tall forb stands)

Угруповання з домінуванням неграміноїдних трав. В субальпійських угрупованнях часто домінують і злаки.

E5.1 : Антропогенні трав'яні угруповання (Anthropogenic herb stands). Рудеральні угруповання класів Artemisietea vulgaris, Agropyreteae repentis, Galio-Urticeteae, Stellarieteae mediae. Найпоширеніші характерні види: *Aegopodium podagraria*, *Ambrosia artemisiifolia*, *Arctium lappa*, *Arctium tomentosum*, *Artemisia absinthium*, *Artemisia vulgaris*, *Chaerophyllum temulum*, *Chenopodium album*, *Cirsium arvense*, *Elytrigia repens*, *Onopordum acanthium*, *Sisymbrium loeseli*, *Urtica dioica*. Не входять стійкі до витоптування рудеральні угруповання (E1.E, E2.8) і вологі узлісні угруповання з *Urtica dioica* союзу Senecionion fluviatilis (E5.4). Угруповання союзу *Aegopodion podagrariae* входять частково, лише ті, які

рудеральними. Нерудеральні угруповання союзу *Aegorodion podagrariae* належать до E5.4.

E5.2 : Термофільні узлісся (Thermophile woodland fringes). Трав'яні угруповання класу *Trifolio-Geranietea* (союзи *Trifolion medii*, *Geranion sanguinei*) з високою участю неграміноїдних трав. Характерні види: *Agrimonia eupatoria*, *Galium mollugo*, *Melampyrum cristatum*, *Melampyrum nemorosum* s. l., *Origanum vulgare*, *Peucedanum cervaria*, *Trifolium medium*, *Vicia dumetorum*, *Vicia sylvatica*.

E5.4 : Вологі високотравні та папоротеві узлісся і луки (Moist or wet tall-herb and fern fringes and meadows). Угруповання союзу *Senecionion fluviatilis* (*Calystegia sepium*, *Carduus crispus*, *Epilobium hirsutum*, *Echinocystis lobata*, *Galium aparine*, *Humulus lupulus*, *Urtica dioica*), *Filipendulion* (*Cirsium oleraceum*, *Cirsium palustre*, *Cirsium rivulare*, *Filependula ulmaria* s. l., *Geranium palustre*, *Lythrum salicaria*, *Mentha longifolia*), природні узлісні угруповання союзу *Aegorodion podagrariae* (*Aegorodion podagraria*, *Chaerophyllum hirsutum*, *Geum urbanum*, *Silene dioica*). Рудеральні угруповання *Aegorodion podagrariae* включені до E5.1.

Резолюція 4.

- E5.4 : Вологі високотравні та папоротеві узлісся і луки (Moist or wet tall-herb and fern fringes and meadows).

E5.5 : Субальпійські вологі і мокрі високотравні й папоротеві угруповання (Subalpine moist or wet tall-herb and fern stands). Трав'яні угруповання класу *Mulgedio-Aconitetea* (*Betulo-Adenostyletea*). Домінують *Adenostyles alliariae*, *Calamagrostis villosa*, *Cirsium waldsteinii*, *Deschampsia caespitosa*, *Petasites* spp., *Rumex alpinus*.

Резолюція 4.

- E5.5 : Субальпійські вологі і мокрі високотравні й папоротеві угруповання (Subalpine moist or wet tall-herb and fern stands).

E6 : Материкові галофітні угруповання (Inland salt steppes)

Незважаючи на слово "steppes" у назві, до цієї групи оселищ входять галофітні угруповання територій з сухим континентальним або середземноморським кліматом незалежно від зволоження ґрунту, в т. ч. гігрофільні. Західно- і центральноєвропейські галофітні луки розглядаються як D6.1. Не належать до E6 також угруповання однорічників (*Salicornia* spp., *Suaeda* spp., *Salsola* spp.) класу *Thero-Salicornieteae* (D6.1), необводнені галофітні угруповання *Phragmites australis* (D6.2), обводнені угруповання *Phragmites australis* солонуватих материкових водойм (C3.2), галофітні угруповання морської літоралі (A2.5).

Е6.1 : Середземноморські материкові галофітні угруповання (Mediterranean inland salt steppes). Рослинність цього виду оселищ в Україні представлена союзом *Atraphaco-Carraridion* (клас *Pegano harmalae-Salsoletea vermiculatae*). Характерні види: *Atraphaxis replicata*, *Carraris herbacea*, *Zygophyllum fabago*.

Резолюція 4.

- Е6.1 : Середземноморські материкові галофітні угруповання (Mediterranean inland salt steppes).

Е6.2 : Континентальні материкові галофітні угруповання (Continental inland salt steppes). Рослинність належить до класів *Juncetea maritimi*, *Festuco-Puccinellietea* s. l., *Salicornietea fruticosae*. Типові доміанти угруповань: *Aeluropus littoralis*, *Artemisia taurica*, *Artemisia santonica*, *Aster tripolium*, *Beckmannia eruciformis*, *Camphorosma monspeliaca*, *Carex distans*, *Elytrigia elongata*, *Festuca regeliana*, *Festuca pseudodalmatica*, *Festuca pseudoovina*, *Glaux maritima*, *Halocnemum strobilaceum*, *Juncus gerardi*, *Juncus maritimus*, *Lepidium latifolium*, *Limonium* spp., *Plantago cornuti*, *Plantago salsa*, *Puccinellia* spp., *Schoenus nigricans*, *Spergularia marina*, *Taraxacum bessarabicum*, *Triglochin maritimum*, *Triglochin palustris*. Галофітні угруповання лісової зони й материкові (не пов'язані з морем) угруповання однорічників родів *Salicornia*, *Suaeda*, *Salsola* належать до Д6.1. Приналежність материкових галофітних угруповань багаторічників лісостепової зони (Д6.1 чи Е6.2) потребує уточнення.

Резолюція 4.

- Е6.2 : Континентальні материкові галофітні угруповання (Continental inland salt steppes).

Е7 : Рідколісся (Sparsely wooded grasslands)

Ярус дерев 5-10%, трав'яний ярус >30%.

Е7.2 : Субконтинентальні рідколісся (Sub-continental parkland). Рідколісся на схід від Атлантичної Європи.

Ф : Пустоща, чагарники і тундра (Heathland, scrub and tundra)

До цієї групи оселищ входять неприморські оселища із загальним покриттям рослинності >30% і домінуванням кущів або кущиків (їх загальне покриття має бути вищим, ніж покриття трав), а також тундра (характеризується наявністю вічної мерзлоти) незалежно від домінуючої життєвої форми рослин.

F2 : Арктичні, альпійські і субальпійські чагарники (Arctic, alpine and subalpine scrub)

Чагарникові угруповання в холодних кліматичних умовах, що не дозволяють формування деревної рослинності, але без вічної мерзлоти.

F2.1 : Субарктичні і альпійські угруповання карликових верб (Subarctic and alpine dwarf willow scrub). Угруповання з домінуванням *Salix herbacea*, *Salix reticulata*, *Salix retusa* в межах сніжників. Належать до класу Salicetea herbaceae. Флористично близькі угруповання з цими видами, але з переважанням трав'яних видів і мохоподібних, належать до E4.1.

F2.2 : Вічнозелені альпійські і субальпійські пустища і чагарники (Evergreen alpine and subalpine heath and scrub). Високогірні неболотні угруповання *Dryas octopetala*, *Empetrum hermaphroditum*, *Empetrum nigrum*, *Juniperus sibirica*, *Loiseleuria procumbens*, *Rhododendron myrtifolium*, *Vaccinium myrtillus*, *Vaccinium uliginosum*, *Vaccinium vitis-idaea*. Належать до класу Loiseleurio-Vaccinietea, рідше – Carici rupestris-Kobresietea bellardii. Пустищні угруповання без високогірних видів, в т. ч. гірські, належать до F4.

Резолюція 4.

- F2.22 : Високогірні ацидофільні угруповання *Rhododendron* (Alpide acidoclone *Rhododendron* heaths).

F2.3 : Субальпійські листопадні чагарникові угруповання (Subalpine deciduous scrub). Угруповання *Duschekia alnobetula*, *Rubus* spp., *Salix silesiaca*, *Sorbus aucuparia*, а також угруповання *Salix reticulata*, *Salix retusa* за межами сніжників.

F2.4 : Хвойні чагарникові угруповання поблизу верхньої межі лісу (Conifer scrub close to the tree limit). Угруповання *Pinus mugo*, за винятком заболочених, які належать до G3.E.

F3 : Температні та монтанні середземноморські чагарникові угруповання (Temperate and mediterranean-montane scrub)

F3.1 : Температні чагарникові угруповання (Temperate thickets and scrub). Угруповання союзів Berberidion vulgaris, Pruno-Rubion fruticosae, Lamio purpureae-Acerion tatarici, Aegopodio podagrariae-Sambucion nigrae, Sambuco racemosae-Salicion capraeae з домінуванням *Acer negundo*, *Acer tataricum*, *Berberis vulgaris*, *Cornus mas*, *Corylus avellana*, *Cotoneaster* spp., *Crataegus* spp., *Euonymus europaea*, *Frangula alnus*, *Juniperus communis*, *Ligustrum vulgare*, *Prunus mahaleb*, *Prunus spinosa*, *Rhamnus catharticus*, *Rubus* spp., *Sambucus nigra*, *Sorbus aucuparia*, *Swida sanguinea*, *Viburnum lantana*, *Viburnum opulus*.

Резолюція 4.

- F3.16 : Угруповання *Juniperus communis* (*Juniperus communis* scrub).

F3.2 : Субсередземноморські чагарникові угруповання (Submediterranean deciduous thickets and brushes). Угруповання союзів *Prunio fruticosae*, *Asparago verticillati-Crataegion taurici*, *Junipero excelsae-Quercion pubescentis*. Типові доміанти чагарникового ярусу: *Amygdalus nana*, *Caragana frutex*, *Cerasus fruticosa*, *Chamaecytisus* spp., *Cotinus coggygia*, *Cotoneaster* spp., *Jasminum fruticans*, *Ligustrum vulgare*, *Paliurus spina-christi*, *Prunus spinosa* (за наявності степових видів), *Rosa gallica*, *Rosa pimpinellifolia*, *Spiraea crenata*, *Spiraea media*.

Резолюція 4.

- F3.241 : Центральноевропейські субконтинентальні чагарники (Central European subcontinental thickets). Центральноевропейські чагарникові угруповання, що відповідають критеріям F3.2, поширені переважно на південь від Карпат, а також центральноевропейські угруповання *Cerasus fruticosa* (*Prunus fruticosa*), в т. ч. на північ від Карпат.
- F3.247 : Понтично-сарматські листопадні чагарники (Ponto-Sarmatic deciduous thickets). В Україні поширені від Західного Поділля до східних кордонів і Південного берега Криму, в т. ч. кримські угруповання *Paliurus spina-christi*, *Jasminum fruticans*, *Carpinus orientalis* (частково, також G1.7), *Cotinus coggygia*.

F4 : Температні чагарникові пустища (Temperate shrub heathland)

Неболотні угруповання з домінуванням кущів, кущиків та напівкущиків, переважно з домінуванням або співдомінуванням видів *Ericaceae* s. l., переважно на кислих ґрунтах. Належать до класу Calluno-Ulicetea.

F4.2 : Сухі пустища (Dry heaths). Рівнинні і гірські незаболочені угруповання з домінуванням *Calluna vulgaris*, *Vaccinium vitis-idaea*, *Vaccinium myrtillus*. Союзи *Genisto pilosae-Vaccinion* (*Vaccinion myrtilli*) і *Calluno-Geniston pilosae*. Альпійські і субальпійські угруповання класу *Loiseleurio-Vaccinietea* належать до F2.2.

Резолюція 4.

- F4.2 : Сухі пустища (Dry heaths).

F5 : Маквіс, маттораль і термосередземноморські чагарники (Maquis, arborescent matorral and thermo-Mediterranean brushes)

Зімкнуті угруповання середземноморських чагарників і низьких дерев з високою частотою вічнозелених видів.

F5.1 : Матораль (Arborescent matorral). Зімкнуті середземноморські і субсередземноморські угруповання вічнозелених низькорослих дерев, які потенційно можуть мати висоту понад 5 м, але в межах F5.1 їх висота є меншою. В Україні домінують *Juniperus oxycedrus* і *Juniperus excelsa*. Якщо зімкнутість ярусу дерев висотою понад 5 м >10%, оселище належить до лісів (G). Якщо співдомінують листопадні кущі і дерева, оселище є псевдомаквісом (F5.3).

Резолюція 4.

- F5.13 : Ялівцевий матораль (*Juniper matorral*).

F5.2 : Маквіс (Maquis). Середземноморські і субсередземноморські вічнозелені чагарникові угруповання. На відміну від F5.1, домінують види,

які не мають потенціалу бути високими деревами. В Україні – угруповання *Cistus tauricus*. Від F6 відрізняються високою зімкнутістю.

F5.3 : Псевдомаквіс (Pseudomaquis). Середземноморські і субсередземноморські чагарникові угруповання високої зімкнутості, для яких характерна наявність як вічнозелених, так і листопадних видів. В Україні із вічнозелених видів трапляються *Juniperus oxycedrus*, *Juniperus excelsa* і *Cistus tauricus*, із листопадних – *Jasminum fruticans*, *Paliurus spina-cristi*, *Pistacia mutica*, *Quercus pubescens*. Якщо зімкнутість ярусу дерев висотою понад 5 м >10%, угруповання розглядається як лісове (G1.7, G3.7, G3.9, G4.9). Якщо вічнозелені чагарникові або деревні види не співдомінують з листопадними, угруповання належить до F3.2.

F6 : Гарига (Garrigue)

Незімкнуті угруповання невисоких середземноморських вічнозелених кущів.

F6.4 : Чорноморська гаррига (Black Sea garrigues). Незімкнуті вічнозелені угруповання зі значною участю *Cistus tauricus*.

F7 : Фригана і томіляри (Spiny Mediterranean heaths (phrygana, hedgehog-heaths and related coastal cliff vegetation))

Середземноморські угруповання кущиків і напівкущиків.

Резолюція 4.

- F7 : Середземноморські пустища (фригана, томіляри і споріднена рослинність приморських скель) (Spiny Mediterranean heaths (phrygana, hedgehog-heaths and related coastal cliff vegetation)). На території України сюди належать томіляри F7.4.

F7.4 : Томіляри (Hedgehog-heaths). Угруповання низьких кущів і напівкущів кам'янистих ґрунтів гір Середземномор'я з переважанням видів родин *Fabaceae*, *Lamiaceae*, *Asteraceae*. В Україні поширені в Криму. Типові види – *Astragalus arnacantha*, *Fumana procumbens*, *Genista albida*, *Helianthemum stevenii*, *Teucrium chamaedrys*, *Teucrium jailae*, *Teucrium polium*, *Thymus callieri*, *Thymus hirsutus*, *Thymus tauricus*. Подібні угруповання трапляються і на рівнині України (*Thymus calcareus*, *Thymus dimorphus*, *Thymus moldavicus*). Загальне покриття рослинності >30%. Якщо проективне покриття менше, оселище має розглядатися в групі оселищ Н. Флористично близькі угруповання з істотною участю кущиків, але з домінуванням трав, не відповідають критеріям F7.4, а належать до сухих трав'яних угруповань E1. Угруповання кущиків і напівкущів сходу України на відслоненнях крейди належать до E1.13, всупереч критеріям виділення біотопів першого рівня.

F9 : Прирічкові та болотні чагарники (Riverine and fen scrubs)

Чагарникова і деревна рослинність заввишки до 5 м на вологих місцях, на берегах річок та озер.

F9.1 : Прирічкові чагарники (Riverine scrub). Прирічкові угруповання, висота яких не перевищує 5 м (*Amorpha fruticosa*, *Myricaria germanica*, *Salix acutifolia*, *Salix cinerea*, *Salix pentandra*, *Salix purpurea*, *Salix triandra*, *Salix viminalis*). Краще дреновані, ніж F9.2. Угруповання належать до союзів *Artemisio dniproicae-Salicion acutifoliae*, *Rubo caesii-Amorphyon fruticosae*, *Salicion eleagno-daphnoidis*, *Salicion triandrae*.

Резолюція 4.

- F9.1 : Прирічкові чагарники (Riverine scrub)

F9.2 : Чагарникові болота (Salix carr and fen scrub). Заболочені території з домінуванням *Betula humilis*, *Salix aurita*, *Salix cinerea* (найчастіше), *Salix pentandra*, *Salix rosmarinifolia*. Угруповання союзу *Salicion cinereae*.

F9.3 : Південні прирічкові чагарники (Southern riparian galleries and thickets). В Україні цей тип оселищ представлений угрупованнями *Tamarix* spp. (союз *Artemisio scorariae-Tamaricion ramosissimae*). Крім прирічкових, сюди відносять також угруповання *Tamarix* spp. приморських пісків.

Резолюція 4.

- F9.3 : Південні прирічкові чагарники (Southern riparian galleries and thickets)

FA : Живоплоти (Hedgerows)

Смуги чагарників або низьких дерев штучного походження. Смуги можуть бути сформовані також деревами, здатними рости вище 5 м, якщо вони регулярно обрізаються на висоті менше 5 м.

FA.1 : Живоплоти неаборигенних видів (Hedgerows of non-native species).

FA.2 : Живоплоти аборигенних видів, які регулярно обрізаються (Highly-managed hedgerows of native species).

FA.3 : Живоплоти місцевих видів з високим видовим багатством (Species-rich hedgerows of native species). Без регулярного обрізання. На 25 м довжини живоплоту не менше 5 місцевих видів дерев і кущів (без врахування ліан і низьких чагарників (*undershrubs*)).

FA.4 : Живоплоти місцевих видів з низьким видовим багатством (Species-poor hedgerows of native species). Без регулярного обрізання. На 25 м довжини живоплоту менше 5 місцевих видів дерев і кущів (без врахування ліан і низьких чагарників (*undershrubs*)).

FB : Чагарникові плантації (Shrub plantations)

Культури кущів, низьких дерев (до 5 м) і деревних ліан.

FB.1 : Чагарникові плантації для збору цілих рослин (Shrub plantations for whole-plant harvesting). В т. ч. розсадники чагарників.

FB.2 : Чагарникові плантації для збору листя і гілок (Shrub plantations for leaf or branch harvest).

FB.3 : Чагарникові плантації для декоративних цілей та для збору плодів, за винятком виноградників (Shrub plantations for ornamental purposes or for fruit, other than vineyards).

FB.4 : Виноградники (Vineyards).

G : Ліси та інші лісові землі (Woodland, forest and other wooded land)

Оселища з домінуванням дерев, де висота дерев не менше 5 м, зімкнутість деревостану не менше 10%. До типу оселищ G належать також вируби і згарища, які недавно утворилися на місці оселищ, що відповідали цим критеріям.

G1 : Широколистяні листопадні ліси (Broadleaved deciduous woodland)

Домінують літнозелені листопадні нехвойні види. Частка хвойних у деревостані <25%.

G1.1 : Заплавні і галерейні ліси з домінуванням *Alnus*, *Betula*, *Populus* або *Salix* (Riparian and gallery woodland, with dominant *Alnus*, *Betula*, *Populus* or *Salix*). На території України домінують *Alnus incana*, *Salix alba*, *Salix fragilis*. З *Salix* spp. нерідко співдомінують *Populus nigra*, *Populus alba*, *Populus tremula*. Союзи *Alnion incanae*, *Salicion albae*.

Резолюція 4.

- G1.11 : Прирічкові вербові ліси (Riverine *Salix* woodland).
- G1.12 : Бореоальпійські прирічкові ліси (Boreo-alpine riparian galleries). Ліси *Alnus incana*.

G1.2 : Мішані заплавні і галерейні ліси (Mixed riparian floodplain and gallery woodland). Незаболочені заплавні ліси з домінуванням *Alnus glutinosa*, *Fraxinus excelsior*, *Fraxinus pannonica* (в Закарпатті), *Quercus robur*, *Ulmus minor*, *Ulmus laevis*. Союз *Alnion incanae* s. l. Заболочені вільхові ліси з торфовим покладом належать до G1.4 і G1.5, гірські заплавні сіровільхові ліси – до G1.12, незаболочені позазаплавні вільхові ліси – до G1.B.

Резолюція 4.

- G1.21 : Заплавні періодично мокрі ліси з домінуванням *Alnus* або *Fraxinus* (Riverine *Fraxinus* – *Alnus* woodland, wet at high but not at low water). Характерні види: *Carex remota*, *Cardamine amara*, *Chrysosplenium alternifolium*, *Filipendula ulmaria*, *Impatiens noli-tangere*, *Padus avium*, *Ribes spicatum*, *Rubus caesius*, *Urtica* spp. До цього типу оселищ належать також вільхові ліси з переважанням водних і болотних видів, але без торфового покладу, найбільше характерні для степової зони. Верхні шари ґрунту в них протягом більшої частини року не насичені водою.

- G1.22 : Заплавні ліси з домінуванням *Quercus*, *Ulmus* і *Fraxinus* (Mixed Quercus – Ulmus – Fraxinus woodland of great rivers). Поширені переважно у заплавах великих річок. Переважають мезофільні види рослин.

G1.3 : Середземноморські заплавні ліси (Mediterranean riparian woodland). В Україні – заплавні ліси з домінуванням *Populus alba* або *Populus nigra*. Близькі до вербових лісів G1.11.

Резолюція 4.

- G1.3 : Середземноморські заплавні ліси (Mediterranean riparian woodland).

G1.4 : Широколистяні заболочені ліси на некісломому торфі (Broadleaved swamp woodland not on acid peat). Найпоширенішими є заболочені ліси (лісові болота) *Alnus glutinosa* (за винятком сфагнових, які належать до G1.5). Типові види – *Carex acutiformis*, *Carex elongata*, *Eupatorium cannabinum*, *Lycopus europaeus*, *Ribes nigrum*, *Scutellaria galericulata*, *Solanum dulcamara*, *Thelypteris palustris*. Крім того, до G1.4 належать заболочені ліси *Populus tremula* континентальних регіонів, які трапляються в замкнених зниженнях.

Резолюція 4.

- G1.4115 : Східнокарпатські заболочені ліси *Alnus glutinosa* (Eastern Carpathian *Alnus glutinosa* swamp woods).
- G1.414 : Заболочені ліси *Alnus glutinosa* степового і панонського регіонів (Steppe swamp Alnus glutinosa woods). Заплавні вільхові ліси степового і панонського регіонів з домінуванням болотних і водних видів часто належать до G1.21.

G1.5 : Широколистяні заболочені ліси на кісломому торфі (Broadleaved swamp woodland on acid peat). Лісоболотні угруповання з домінуванням *Betula pubescens* або *Betula pendula* різної трюфності, сфагнові заболочені ліси *Alnus glutinosa*.

Резолюція 4.

- G1.51 : Сфагнові березові ліси (Sphagnum Betula woods).

G1.6 : Буківі ліси (Fagus woodland).

Резолюція 4.

- G1.6 : Буківі ліси (Fagus woodland).

G1.7 : Термофільні листопадні ліси (Thermophilous deciduous woodland).

Світлі широколистяні ліси порядків *Quercetalia pubescentis* s. l. (союзи *Aceri tatarici-Quercion*, *Carpino orientalis-Quercion pubescentis*, *Convallario majalis-Quercion roboris*, *Elytigio nodosae-Quercion pubescentis*, *Lathyro laxiflorae-Quercion petraeae*, *Quercion petraeae*) і *Asparago tenuifolii-Quercetalia roboris*. Основні домінанти: *Carpinus orientalis*, *Fraxinus excelsior*, *Quercus petraea*, *Quercus pubescens*, *Quercus robur*. Характерні види: *Acer tataricum*, *Anthericum ramosum*, *Asparagus tenuifolius*, *Campanula persicifolia*, *Caragana frutex*, *Carex michelii*, *Chamaecytisus ruthenicus*, *Clematis recta*, *Clinopodium vulgare*, *Cotinus coggygria*, *Digitalis grandiflora*, *Euphorbia semivillosa*, *Geranium sanguineum*, *Iris graminea*, *Iris hungarica*, *Lathyrus niger*, *Melittis sarmatica*, *Potentilla alba*, *Primula veris*,

Pulmonaria mollis, *Pyrethrum corymbosum*, *Securigera varia*, *Silene nutans*, *Stachys officinalis*, *Trifolium alpestre*, *Vicia sepium*, *Vincetoxicum hirundinaria*, *Viola hirta*, в Криму – *Anacamptis pyramidalis*, *Brachypodium rupestre*, *Carex cuspidata*, *Carex hallerana*, *Dictamnus gymnostylis*, *Elytrigia nodosa*, *Laser triloba*, *Lathyrus laxiflorus*, *Lathyrus rotundifolius*, *Orchis purpurea*, *Poa sterilis*, *Ruscus ponticus*. Якщо *Pinus* spp. складає 25% деревостану або більше, ділянка належить до G4.B або G4.C, якщо *Juniperus* spp. складає 25% деревостану або більше, ділянка належить до G4.9.

Резолюція 4.

- G1.7 : Термофільні листопадні ліси (Thermophilous deciduous woodland).

G1.8 : Ацидофільні дубові ліси (Acidophilous Quercus-dominated woodland). Ліси з домінуванням *Quercus robur* або *Quercus petraea* на кислих ґрунтах. Типовими видами є *Frangula alnus*, *Luzula luzuloides* (в Карпатах), *Majanthemum bifolium*, *Melampyrum pratense*, *Luzula pilosa*, *Molinia caerulea*, *Trientalis europaea*, *Vaccinium myrtillus*, *Vaccinium vitis-idaea*. Сюди належить значна частина лісів з домінуванням *Carex brizoides*. Союз Quercion roboris s. l. (Genisto germanicae-Quercion). Якщо *Pinus sylvestris* складає 25-75% деревостану, ділянка належить до G4.7. Якщо більше 50% деревостану формує *Betula pendula* – до G1.9.

Резолюція 4.

- G1.8 : Ацидофільні дубові ліси (Acidophilous Quercus-dominated woodland).

G1.9 : Незаплавні ліси з домінуванням *Betula*, *Populus tremula*, *Sorbus aucuparia* (Non-riverine woodland with *Betula*, *Populus tremula* or *Sorbus aucuparia*). Споріднені з G1.7, G1.8, G1.A. Заболочені березові ліси належать до G1.5, заболочені осикові – до G1.4.

G1.A : Мезо- і евтрофні ліси з домінуванням *Quercus*, *Carpinus*, *Fraxinus*, *Acer*, *Tilia*, *Ulmus* і споріднені ліси (Meso- and eutrophic *Quercus*, *Carpinus*, *Fraxinus*, *Acer*, *Tilia*, *Ulmus* and related woodland). Ліси союзів Carpinion betuli, Querco roboris-Tilion cordatae, Paeonio dauricae-Quercion petraeae, Scillo sibericae-Quercion roboris, Tilio platyphyllos-Acerion pseudoplatani, в меншій мірі Alnion incanae s. l. Характерні види: *Adoxa moschatellina*, *Aegopodium podagraria*, *Anemone ranunculoides*, *Carex pilosa*, *Corydalis cava*, *Corydalis marshalliana*, *Dentaria bulbifera*, *Ficaria verna*, *Galium odoratum*, *Lamium galeobdolon*, *Milium effusum*, *Paris quadrifolia*, *Polygonatum multiflorum*, *Pulmonaria obscura*, *Ranunculus cassubicus*, *Stachys sylvatica*, *Viola reichenbachiana*.

Резолюція 4.

- G1.A1 : Ліси з домінуванням *Quercus*, *Fraxinus*, *Carpinus betulus* на евтрофних і мезотрофних ґрунтах (*Quercus* – *Fraxinus* – *Carpinus betulus* woodland on eutrophic and mesotrophic soils). Частина лісів G1.A1, в деревостані яких частка жодного виду не перевищує 25% (тобто не входять ліси з монодомінантними деревостанами). В

т. ч. входять східноєвропейські ліси без *Carpinus betulus*. Не входять ліси крутих схилів G1.A4.

- G1.A4 : Ліси на крутих схилах (Ravine and slope woodland). Центральноєвропейські ліси союзу *Tilio platyphylli-Acerion pseudoplatani* (типові доміанти – *Acer pseudoplatanus*, *Fraxinus excelsior*, *Ulmus glabra*), кримські ліси *Acer stevenii* (*A. hyrcanum* subsp. *stevenii*).

G1.B : Позазаплавні вільхові ліси (Non-riverine Alnus woodland). Позазаплавні незаболочені ліси з домінуванням *Alnus glutinosa* або *Alnus incana*. Союз *Alnion incanae*.

G1.C : Культури широколистяних листопадних дерев виразно неприродного характеру (Highly artificial broadleaved deciduous forestry plantations). Лісові культури інтродуцентів або місцевих видів у невластивих їм умовах. На території України це найчастіше культури *Gleditsia triacanthos*, *Quercus rubra*, *Robinia pseudoacacia*.

G1.D : Фруктові і горіхові сади (Fruit and nut tree orchards).

G3 : Хвойні ліси (Coniferous woodland)

Домінують хвойні. Частка інших видів у деревостані <25%.

G3.1 : Ліси *Picea* і *Abies* (Abies and Picea woodland). В деревостані домінують *Picea abies* або *Abies alba*. Не входять болота з ярусом ялини на постійно обводнених субстратах G3.E6, але входять ялинові ліси з домінуванням сфагнів (*Sphagnum acutifolium*, *Sphagnum girgensohnii*, *Sphagnum squarrosum*). Входять лісові культури *Picea abies* в межах природного ареалу виду, які мають близький до природного видовий склад. Лісові культури виразно неприродного характеру належать до G3.F.

Резолюція 4.

- G3.1B : Субальпійські ялинові ліси Альп і Карпат (Alpine and Carpathian subalpine Picea forests). В Україні до цього виду оселищ належать ліси Карпат з домінуванням *Picea abies*, які поширені вище, ніж смуга мішаних *Abies* – *Picea* – *Fagus* лісів.
- G3.1F : Острівні ялинові ліси (Enclave Picea abies forests). В Україні до цього виду оселищ належать ліси Карпат з домінуванням *Picea abies*, які поширені нижче смуги суцільного поширення чистих ялинових лісів, та ліси *Picea abies* тих частин Карпат, де відсутня смуга чистих ялинових лісів, та ліси *Picea abies* рівнинної частини України в межах природного ареалу *Picea abies*.

G3.2 : Гірські ліси *Larix* і *Pinus cembra* (Alpine Larix – Pinus cembra woodland). В Україні представлені лісами *Pinus cembra*, часто із співдомінуванням *Picea abies*, інколи з *Larix polonica*.

Резолюція 4.

- G3.25 : Карпатські ліси *Larix* і *Pinus cembra* (Carpathian Larix and Pinus cembra forests).

G3.4 : Ліси *Pinus sylvestris* на південь від тайги (Pinus sylvestris woodland south of the taiga). Незаболочені ліси з домінуванням *Pinus sylvestris* s. str.,

Pinus cretacea, *Pinus kochiana* (*Pinus sosnowskyi*, *Pinus hamata*). Культурні значені види в виразно неприродного видового складу, в т. ч. на місці мезофілних широколистяних лісів на багатих ґрунтах G1.A, або за межами природного ареалу належать до G3.F.

Резолюція 4.

- G3.4232 : Сарматські остепнені ліси *Pinus sylvestris* (Sarmatic steppe *Pinus sylvestris* forests). Соснові ліси класу Pulsatillo-Pinetea, збіднені на бореальні ацидофілні види. За видовим складом близькі до нелісових піщаних угруповань класу Koelerio-Сorynephoretea. Поширені переважно в лісостеповій і степовій зонах. До цього типу оселищ відносять також ас. Peucedano-Pinetum, яку частіше розглядають у класі Vaccinio-Piceetea.
- G3.4E : Понтично-Кавказькі ліси *Pinus sylvestris* (Ponto-Caucasian *Pinus sylvestris* forests). Ліси з домінуванням *Pinus sylvestris* var. *hamata* (*Pinus sosnowskyi*, *P. kochiana*).

G3.5 : Ліси *Pinus nigra* (*Pinus nigra woodland*). Ліси з домінуванням *Pinus pallasiana*, в т. ч. культури цього виду в межах природного ареалу близького до природного видового складу. Культурні виразно неприродного видового складу і за межами природного ареалу *Pinus pallasiana* належать до G3.F.

Резолюція 4.

- G3.5 : Ліси *Pinus nigra* (за винятком G3.57 : культури *Pinus nigra*) (*Pinus nigra woodland* (but excluding G3.57 : *Pinus nigra* reforestation)).

G3.7 : Середземноморські соснові ліси (за винятком лісів *Pinus nigra*) (Lowland to montane mediterranean *Pinus woodland* (excluding *Pinus nigra*)). Ліси з домінуванням *Pinus brutia* (*Pinus pityusa*, *Pinus starkewiczii*).

Резолюція 4.

- G3.7 Середземноморські соснові ліси (за винятком лісів *Pinus nigra*) (Lowland to montane mediterranean *Pinus woodland* (excluding *Pinus nigra*)).

G3.9 : Хвойні ліси з домінуванням видів *Cupressaceae* або *Taxaceae* (Coniferous woodland dominated by *Cupressaceae* or *Taxaceae*). Рідколісся і ліси *Juniperus excelsa* і *Juniperus foetidissima*. Якщо зімкнутість дерев висотою понад 5 м <10%, оселище належить до F5.

Резолюція 4.

- G3.9 : Хвойні ліси з домінуванням видів *Cupressaceae* або *Taxaceae* (Coniferous woodland dominated by *Cupressaceae* or *Taxaceae*).

G3.E : Неморальні заболочені хвойні ліси (Nemoral bog conifer woodland). Заболочені ліси та лісові болота з ярусом *Pinus sylvestris*, лісові болота з ярусом *Picea abies*, заболочені угруповання *Pinus mugo*. Зімкнутість ярусу дерев не менше 10%. Класи Охусоссо-Sphagnetea і Vaccinio-Piceetea. Не входять незаболочені сфагнові ялинові ліси (G3.1). Якщо частка листяних дерев (найчастіше *Betula* spp.) у деревному ярусі вище 25%, ділянка належить до G4.1.

Резолюція 4.

- G3.E : Неморальні заболочені хвойні ліси (Nemoral bog conifer woodland).

G3.F : Культури хвойних виразно неприродного характеру (Highly artificial coniferous plantations). Культури інтродуцентів та культури місцевих видів у невластивих їм умовах. Якщо культури створено в межах ареалу виду і вони мають видовий склад, близький до природних лісів, вони належать до тих же видів оселищ третього рівня, що і природні ліси.

G4 : Мішані хвойно-широколистяні ліси (Mixed deciduous and coniferous woodland)

Частка як листяних, так і хвойних видів у деревостані знаходиться в межах 25-75%.

G4.1 : Мішані заболочені ліси (Mixed swamp woodland).

G4.4 : Мішані ліси *Pinus sylvestris* – *Betula* (Mixed *Pinus sylvestris* – *Betula* woodland).

G4.5 : Мішані ліси *Pinus sylvestris* – *Fagus* (Mixed *Pinus sylvestris* – *Fagus* woodland).

G4.6 : Мішані ліси *Abies* – *Picea* – *Fagus* (Mixed *Abies* – *Picea* – *Fagus* woodland). Для віднесення лісу до цього виду оселищ досить наявності одного із вказаних родів хвойних дерев, за умови, що частка хвойних 25-75%.

G4.7 : Мішані ацидофільні ліси *Pinus sylvestris* – *Quercus* (Mixed *Pinus sylvestris* – acidophilous *Quercus* woodland). Перехід між G1.8 і G3.4.

G4.8 : Мішані незаплавні ліси (Mixed non-riverine deciduous and coniferous woodland). Хвойно-широколистяні ліси, у яких широколистяна складова деревостану представлена *Betula* spp., *Populus tremula*, *Sorbus aucuparia*, інколи також *Fagus* spp., а хвойна – *Abies alba* або *Picea abies*. Від G4.6 відрізняються меншою участю *Fagus* або його відсутністю.

G4.9 : Мішані ліси із співдомінуванням видів *Cupressaceae* або *Taxaceae* (Mixed deciduous woodland with *Cupressaceae* or *Taxaceae*). В Україні цей тип оселищ представлений лісами і рідколіссями, у яких співдомінують *Juniperus excelsa* і *Quercus pubescens*, а також ліси *Fagus sylvatica* і *Abies alba* із співдомінуванням *Taxus baccata*.

G4.B : Мішані середземноморські ліси *Pinus* – *Quercus* (Mixed mediterranean *Pinus* – thermophilous *Quercus* woodland). В Україні до цього типу оселищ належать ліси із співдомінуванням *Pinus stankeviczii* і *Quercus pubescens*.

G4.C : Мішані термофільні ліси *Pinus sylvestris* – *Quercus* (Mixed *Pinus sylvestris* – thermophilous *Quercus* woodland). В Україні до цього типу оселищ належать термофільні ліси із співдомінуванням *Pinus sylvestris* і *Quercus robur*, перехідні між G1.7 і G3.4. Інколи є культурами сосни на місці термофільних дубових лісів на ґрунтах середньої трофності.

G4.F : Мішані лісові культури (Mixed forestry plantations). Хоча б один із культивованих видів є інтродуцентом або місцевим видом у невластивих йому умовах.

G5 : Ряди дерев, ліси малої площі, вируби, ранні стадії формування лісу (Lines of trees, small anthropogenic woodlands, recently felled woodland, early-stage woodland and coppice)

G5.1 : Ряди дерев (Lines of trees). Більш-менш суцільні ряди дерев заввишки не менше 5 м.

G5.2 : Ділянки антропогенного широколистяного листопадного лісу малої площі (Small broadleaved deciduous anthropogenic woodlands). Лісові культури або сильно порушені природні ліси. Площа <0,5 га. Частка хвойних <25%. Частка листопадних листяних дерев вища, ніж вічнозелених листяних. Висота деревостану не менше 5 м.

G5.4 : Ділянки антропогенного хвойного лісу малої площі (Small coniferous anthropogenic woodlands). Лісові культури або сильно порушені природні ліси. Площа <0,5 га. Частка хвойних >75%. Висота деревостану не менше 5 м.

G5.5 : Ділянки антропогенного мішаного лісу малої площі (Small mixed broadleaved and coniferous anthropogenic woodlands). Лісові культури або сильно порушені природні ліси. Площа <0,5 га. Частка хвойних 25-75%. Висота деревостану не менше 5 м.

G5.6 : Рання стадія формування природних і напівприродних лісів (Early-stage natural and semi-natural woodlands and regrowth). Ділянки, на яких природним шляхом утворюється ліс на місці нелісових оселищ. Проективне покриття дерев не менше 10%. Висота дерев менше 5 м, але вони належать до видів, які в дорослому стані мають більшу висоту. Деревина належить як до місцевих, так і до чужорідних видів. В т. ч. ділянки боліт з пригніченими деревами (G5.64).

G5.7 : Молоді лісові культури і поростеві деревостани (Coppice and early-stage plantations). Лісові культури і поростеві деревостани з висотою дерев менше 5 м. Деревина належить до видів, здатних рости до більшої висоти. В т. ч. плантації новорічних ялинок.

G5.8 : Вируби і згрища (Recently felled areas). Нелісові ценози, що утворилися внаслідок вирубування або вигорання лісу, які є стадією відновлювальної сукцесії.

H : Оселища без рослинності або з розрідженою рослинністю (Inland unvegetated or sparsely vegetated habitats)

Оселища з загальним проективним покриттям рослин <30%. Не входять наземні оселища, які є постійно обводненими або зазнають імпульверизації з боку моря.

H1 : Неморські печери і підземні водойми (Terrestrial underground caves, cave systems, passages and waterbodies)

Морські печери належать до A1.4, A3.7 і A4.7.

Резолюція 4.

- H1 : Неморські печери і підземні водойми (Terrestrial underground caves, cave systems, passages and waterbodies).

H1.1 : Входи печер (Cave entrances). Зовнішні частини печер, рівень освітлення в яких достатній для людського зору. Можлива наявність фотосинтезуючих організмів, у т. ч. судинних рослин.

H1.2 : Внутрішні частини печер (Cave interiors). Внутрішні темні частини печер, за винятком темних підземних проходів H1.3.

H1.3 : Темні підземні проходи (Dark underground passages). Підземні порожнини, довжина яких значно більша, ніж ширина і висота. Можуть з'єднувати між собою розширені ділянки печер.

H1.5 : Підземні стоячі водойми (Underground standing waterbodies). В тому числі тимчасові.

H1.6 : Підземні водотоки (Underground running waterbodies). В тому числі тимчасові.

H1.7 : Антропогенні шахти і тунелі, які не використовуються (Disused underground mines and tunnels). Якщо шахти і тунелі використовуються людьми, вони належать до групи біотопів J.

H2 : Осипи (Screes)

Круті схили, поверхня яких сформована неконсолідованими породами не еолового походження.

H2.3 : Температно-монтанні осипи кислих силікатних порід (Temperate-montane acid siliceous screes). Типові гірські породи – пісковик, граніт, гнейс, кварцит, сланець. До цього типу оселищ належать в т. ч. великоуламкові осипи Горган (греготи).

Резолюція 4.

- H2.3 : Температно-монтанні осипи кислих силікатних порід (Temperate-montane acid siliceous screes).

H2.4 : Температно-монтанні осипи карбонатних і ультраосновних порід (Temperate-montane calcareous and ultra-basic screes). Типові гірські породи – вапняк, крейда, серпентин, доломіт, гіпс. Типові види – *Arabis alpina*, *Doronicum carpaticum*, *Galium anisophyllum*, *Rhodiola rosea*.

Резолюція 4.

- H2.4 : Температно-монтанні осипи карбонатних і ультраосновних порід (Temperate-montane calcareous and ultra-basic screes).

H2.5 : Теплі осипи кислих силікатних порід (Acid siliceous screes of warm exposures). В Україні поширені на рівнині, в Кримських горах та на малій висоті в Карпатах. Типові породи – пісковик, граніт, гнейс, кварцит, сланець.

Резолюція 4.

- H2.5 : Теплі осипи кислих силікатних порід (Acid siliceous screes of warm exposures).

H2.6 : Теплі осипи карбонатних і ультраосновних порід (Calcareous and ultra-basic screes of warm exposures). Типові гірські породи – вапняк, крейда, серпентин, доломіт, гіпс. Типові види на Поділлі – *Galium campanulatum*, *Parietaria officinalis*, *Poa versicolor*, на сході України – *Artemisia hololeuca*, *Hyssopus cretaceus*, *Pimpinella titanophila*, *Scrophularia cretacea*, *Thymus calcareus*, в Криму – *Alyssum obtusifolium*, *Bunium ferulaceum*, *Cephalaria coriacea*, *Fibigia clypeata*, *Isatis littoralis*, *Melilotus neapolitanus*, *Ptilostemon echinocephalus*, *Scandix australis*, *Scutellaria albida*.

Резолюція 4.

- H2.6 : Теплі осипи карбонатних і ультраосновних порід (Calcareous and ultra-basic screes of warm exposures).

H3 : Неприморські відслонення твердих порід (Inland cliffs, rock pavements and outcrops)

H3.1 : Кислі силікатні неприморські скелі (Acid siliceous inland cliffs). Більш-менш вертикальні відслонення пісковиків, гранітів, гнейсів, сланців та інших силікатних порід. Не належать дуже мокрі скелі (H3.4).

Резолюція 4.

- H3.1 : Кислі силікатні неприморські скелі (Acid siliceous inland cliffs).

H3.2 : Основні та ультраосновні неприморські скелі (Basic and ultra-basic inland cliffs). Більш-менш вертикальні відслонення вапняків, крейди, серпентину, доломіту, гіпсу. Не належать дуже мокрі скелі (H3.4).

Резолюція 4.

- H3.2 : Основні та ультраосновні неприморські скелі (Basic and ultra-basic inland cliffs).

H3.4 : Мокрі неприморські скелі (Wet inland cliffs). Вертикальні або нависаючі відслонення твердих порід, постійно насичені водою (але не занурені у воду).

H3.5 : Горизонтальні відслонення твердих порід (Almost bare rock pavements, including limestone pavements).

Резолюція 4.

- H3.511 : Горизонтальні відслонення вапняків (Limestone pavements). Видовий склад не має діагностичного значення.

H3.6 : Вивітрені відслонення твердих порід (Weathered rock and outcrop habitats).

Існують протиріччя щодо цього оселища між різними джерелами по класифікації EUNIS. У визначнику оселищ (Davis et al., 2004) у ключі H3.6 визначається як відслонення твердих порід, які не є ні горизонтальними (H3.5), ні вертикальними (H3.1, H3.2). Це виглядає досить логічним з точки зору загальної системи одиниць третього рівня в межах H3. Натомість у тексті визначника і на сайті EUNIS написано, що це гірські скелі з рослинними піонерними угрупованнями певного видового складу. Така характеристика нічим не протирічить критеріям для H3.1, H3.2 і H3.5. Враховуючи наявність протиріччя в характеристиках цього виду оселищ і той факт, що один з варіантів інтерпретації (більш поширений) порушує логіку класифікації, краще утримуватися від використання типу оселищ H3.6.

H5 : Різноманітні оселища з розрідженою рослинністю або без рослинності (Miscellaneous inland habitats with very sparse or no vegetation)

Неприморські, необводнені і незаболочені природного походження оселища з проективним покриттям рослинності <30%, крім підземних (H1), осипів (H2, відрізняються великою крутістю схилу), скельних (H3), снігових і льодових (H4), недавніх вулканічних (H6).

H5.3 : Оселища з розрідженою рослинністю або без рослинності на мінеральних субстратах, які не є результатом недавньої діяльності льоду (Sparsely- or un-vegetated habitats on mineral substrates not resulting from recent ice activity).

Оселища, сформовані неконсолідованими породами різного гранулометричного складу (від глинистих до валунних). Не входять витоптані території (H5.6), поверхні органічних субстратів (H5.4), вигорілі території (H5.5). Входять ділянки неприморських дюн з покриттям рослин <30%, в т. ч. їх круті схили (не інтерпретуються як осипи H2).

H5.4 : Сухі органічні субстрати з розрідженою рослинністю або без рослинності (Dry organic substrates with very sparse or no vegetation).

В т. ч. торф.

H5.5 : Вигорілі території з розрідженою рослинністю або без рослинності (Burnt areas with very sparse or no vegetation). Не входять вигорілі ліси (G5.8).

H5.6 : Витоптані території (Trampled areas). В т. ч. ґрунтові дороги.

I : Регулярно або недавно культивовані оселища (Regularly or recently cultivated agricultural, horticultural and domestic habitats)

Культури трав'яних рослин. Не входять газони (E2.6). Культури дерев належать до типу оселищ G. Більшість культур кущів – до типу оселищ F. Серед культур кущів до типу оселищ I належать декоративні культури (I2).

I1 : Орні землі і городи (Arable land and market gardens)

Не входять городи, прилеглі до будинків ("kitchen gardens"), вони належать до I2.

I1.1 : Інтенсивні монокультури трав'яних рослин (Intensive unmixed crops). Високе використання добрив і пестицидів.

I1.2 : Мішані культури трав'яних рослин (Mixed crops of market gardens and horticulture). В тому числі особисті городи, які не прилягають до будинків.

I1.3 : Монокультури трав'яних рослин з використанням агрокультурних методів методів низької інтенсивності (Arable land with unmixed crops grown by low-intensity agricultural methods). Здебільшого злакові посіви, що створюються за традиційними неінтенсивними технологіями. Характерними є малопоширені в наш час види польових бур'янів: *Agrostemma githago*, *Centaurea cyanus*, *Consolida* spp., *Nigella* spp. та ін.

I1.4 : Культури трав'яних рослин, що затоплюються, в т.ч. рисові поля (Inundated or inundatable croplands, including rice fields).

I1.5 : Гола розорана земля, земля під паром і перелоги (Bare tilled, fallow or recently abandoned arable land). В т. ч. культури трав, посіяних для відновлення родючості землі. Перелоги включаються тільки молоді, з високою участю в рослинному покриві однорічних рослин.

I2 : Культивовані ділянки садів і парків (Cultivated areas of gardens and parks)

Декоративні та колекційні насадження трав'яних і чагарникових рослин (в т. ч. клумби). Також присадибні недеревні насадження, навіть у тих випадках, коли вони призначені для вирощування овочів і фруктів.

I2.1 : Декоративні недеревні насадження великої площі (Large-scale ornamental garden areas). В т. ч. колекційні недеревні культури ботанічних садів.

I2.2 : Декоративні і присадибні недеревні насадження малої площі (Small-scale ornamental and domestic garden areas).

I2.3 : Недавно занедбані декоративні і присадибні недеревні насадження (Recently abandoned garden areas).

J : Забудовані, промислові та інші штучні оселища (Constructed, industrial and other artificial habitats)

J1 : Будівлі міст і сіл (Buildings of cities, towns and villages)

J1.1 : Житлові будинки центрів міст (Residential buildings of city and town centres). Житлові будинки в районах населених пунктів, де будівлі, дороги з твердим покриттям та інші ділянки землі із штучним покриттям займають не менше 80%.

J1.2 : Житлові будинки сіл і периферійної частини міст (Residential buildings of villages and urban peripheries). Житлові будівлі в районах населених пунктів, де будівлі, дороги з твердим покриттям та інші ділянки землі із штучним покриттям займають від 30% до 80%.

J1.3 : Громадські споруди населених пунктів (Urban and suburban public buildings). Лікарні, школи, церкви, кінотеатри, торговельні й адміністративні споруди тощо.

J1.4 : Виробничі і офісні споруди населених пунктів (Urban and suburban industrial and commercial sites still in active use).

J1.5 : Споруди населених пунктів, які не використовуються (Disused constructions of cities, towns and villages).

J1.6 : Споруди населених пунктів, які знаходяться в процесі будівництва або знесення (Urban and suburban construction and demolition sites).

J1.7 : Тимчасові житлові будинки щільної забудови (High density temporary residential units). Житлові будинки щільної забудови, запланована тривалість існування яких не перевищує 10 років.

J2 : Будівлі, розташовані з низькою щільністю (Low density buildings)

Будівлі в місцевостях, де будівлі, дороги з твердим покриттям та інші ділянки землі із штучним покриттям займають менше 30%.

J2.1 : Житлові будинки в місцевостях з низькою щільністю забудови (Scattered residential buildings).

J2.2 : Громадські споруди в місцевостях з низькою щільністю забудови (Rural public buildings).

J2.3 : Виробничі і офісні споруди в місцевостях з низькою щільністю забудови (Rural industrial and commercial sites still in active use).

J2.4 : Сільськогосподарські споруди (Agricultural constructions). Споруди сільськогосподарського призначення та мішаного сільськогосподарського і житлового призначення в місцевостях з низькою щільністю забудови.

J2.5 : Огорожі (Constructed boundaries). Огорожі в місцевостях з низькою щільністю забудови, в т. ч. морські дамби.

J2.6 : Сільські споруди, що не використовуються (Disused rural constructions). Споруди, що не використовуються, в місцевостях з низькою щільністю забудови.

J2.7 : Сільські споруди, які знаходяться в процесі будівництва або знесення (Rural construction and demolition sites).

J3 Об'єкти видобувної промисловості (Extractive industrial sites)

Не входять промислові відвали, які належать до J6.5.

J3.1 : Діючі шахти (Active underground mines).

J3.2 : Діючі місця видобутку корисних копалин відкритим способом, в т. ч. кар'єри (Active opencast mineral extraction sites, including quarries).

J3.3 : Об'єкти видобувної промисловості, робота яких була недавно припинена (Recently abandoned above-ground spaces of extractive industrial sites). Не входять підземні споруди, які не використовуються, H1.7.

J4 Транспортні мережі та інші території з штучною твердою поверхнею (Transport networks and other constructed hard-surfaced areas)

J4.1 : Автомобільні дороги, залізниці та інші території з штучною твердою поверхнею, які не використовуються (Disused road, rail and other constructed hard-surfaced areas). Якщо ці площі використовуються людьми, вони належать до типів оселищ J4.2 – J4.6.

J4.2 : Мережі автомобільних доріг (Road networks). В тому площі для паркування автомоблів. Грунтові дороги належать до вищезгаданих територій H5.6.

J4.3 : Залізничні мережі (Road networks).

J4.4 : Злітно-посадкові смуги і перони аеропортів (Airport runways and aprons).

J4.5 : Ділянки портів з твердою поверхнею (Hard-surfaced areas of ports). Крім будинків.

J4.6 : Тротуари і рекреаційні території з твердим покриттям (Pavements and recreation areas).

J4.7 : Ділянки кладовищ з твердою поверхнею (Constructed parts of cemeteries).

J5 Виразно неприродні водойми та пов'язані з ними об'єкти (Highly artificial man-made waters and associated structures)

Виразно неприродні неморські водойми із штучним твердим дном або дуже забрудненою водою.

J5.1 : Виразно неприродні стоячі солоні і солонуваті водойми (Highly artificial saline and brackish standing waters). Солоність не менше 5‰. В т. ч. ділянки, де здійснюється або недавно здійснювалося добування солі шляхом випаровування води.

J5.2 : Виразно неприродні проточні солоні і солонуваті водойми (Highly artificial saline and brackish running waters). Солоність не менше 5‰.

J5.3 : Виразно неприродні стоячі прісні водойми (Highly artificial non-saline standing waters). Солоність <5‰. В т. ч. стави з інтенсивним рибним господарством і цистерни.

J5.4 : Виразно неприродні проточні прісні водойми (Highly artificial non-saline running waters). Солоність <5‰. В т. ч. штучні підземні водотоки.

J5.5 : Виразно неприродні прісні фонтани і каскади (Highly artificial non-saline fountains and cascades).

J6 Відходи (Waste deposits)

J6.1 : Сміття, що утворюється в процесі будівництва або знесення будівель (Waste resulting from building construction or demolition). Не входить будівельне сміття на майданчиках, де відбувається будівництво або знесення.

J6.2 : Звалища побутового сміття (Household waste and landfill sites).

J6.3 : Несільськогосподарські органічні відходи (Non-agricultural organic waste). Продукти життєдіяльності людей, басейни очисних споруд населених пунктів.

J6.4 : Сільськогосподарські відходи (Agricultural and horticultural waste).

J6.5 : Промислові відходи (Industrial waste). В т. ч. терикони.

X : Комплекси оселищ (Habitat complexes)

Для деяких територіальних поєдань оселищ виділено окремі одиниці класифікації, які розглядаються як комплекси оселищ.

X01 : Естуарії (Estuaries)

Нижні частини впадаючих в море річок, часто розширені (затоки), які є місцями контакту річкових і морських вод. Солоність води нижча ніж в морі, але вища, ніж у річці. На відміну від лагун, не відділені від моря і мають з ним хороший водообмін.

Резолюція 4.

- X01 : Естуарії ([Estuaries](#)).

X02 : Солоні лагуни (Saline coastal lagoons)

Лагуни – значно відокремлені ділянки моря, з'єднані з ним вузькою протокою або повністю відділені від нього вузькою сушею, яка не повністю блокує водообмін. У солоних лагунах солоність >18‰. Більша частина площі лагун є типом оселищ А5 (субліторальні відклади).

Резолюція 4.

- X02 : Солоні лагуни ([Saline coastal lagoons](#)).

X03 : Солонуваті лагуни (Brackish coastal lagoons)

Лагуни – значно відокремлені ділянки моря, з'єднані з ним вузькою протокою або повністю відділені від нього вузькою сушею, яка не повністю блокує водообмін. У солонуватих лагунах солоність 5-18‰. Більша частина площі лагун є типом оселищ А5 (субліторальні відклади).

Резолюція 4.

- X03 : Солонуваті лагуни ([Brackish coastal lagoons](#)).

X04 : Комплекси верхових боліт (Raised bog complexes)

Включає власне верхові болота D1.1 разом з мочажинами С1.46, лагами С1.47 (більш трофічні і обводнені периферійні частини болота), ділянками болота з деревами заввишки до 5 м (G5.62).

Резолюція 4.

- X04 : Комплекси верхових боліт ([Raised bog complexes](#)).

X05 : Сніжники (Snow patches)

Місця, в яких влітку довго зберігається сніг. Включає рослинність сніжників (Е4.1, F2.1) і сніжники без рослинності (Н4.1, в Україні відсутні).

X06 : Сільськогосподарські землі під наметом дерев (Crops shaded by trees)

Орні землі, сінокоси і пасовища під ярусом дерев (I1, E2.6, FB та ін.)

X07 : Сільськогосподарські землі інтенсивного використання, що чергуються зі смугами природної або напівприродної рослинності (Intensively-farmed crops interspersed with strips of natural and/or semi-natural vegetation)

Насамперед, мається на увазі наявність ділянок рудеральної рослинності по краях полів.

X10 : Мозаїчні ландшафти з лісовою складовою (Mosaic landscapes with a woodland element (bocages))

Поєднують лінійні або острівні ліси і чагарникові угруповання, які часто чергуються з трав'яними або культивованими оселищами. Типи оселищ G5, FA, E2 and I1.

X11 : Великі парки (Large parks)

Типовими елементами є газони (E2.64), клумби (I2.1), природні і напівприродні водойми, ділянки лісу. Площа, як правило, >5 га.

X13: Землі з поодинокими листопадними широколистяними деревами (Land sparsely wooded with broadleaved deciduous trees)

Покриття ярусу дерев <5%.

X15: Землі з поодинокими хвойними деревами (Land sparsely wooded with coniferous trees)

Покриття ярусу дерев <5%.

X16: Землі з поодинокими листяними і хвойними деревами (Land sparsely wooded with mixed broadleaved and coniferous trees)

Покриття ярусу дерев <5%. Участь хвойних від 25 до 75% від загального покриття дерев.

X18: Комплекс лісу і степу (Wooded steppe)

Поєднання лісу, переважно термофільних листопадних лісів G1.7, степу (E1.2), рідколісся.

Резолюція 4.

- X18: Комплекс лісу і степу (Wooded steppe).

X20: Верхня межа лісу (Treeline ecotones)

Субальпійські чагарникові і трав'яні угруповання з поодинокими деревами, невеликими площами лісу, а також ліси з нижніми ярусами із субальпійських видів.

X22: Маленькі міські декоративні сади (Small city centre non-domestic gardens)

Типовими елементами є газони, клумби, аборигенні й інтродуковані дерева. Часто оточені забудованими територіями. Площа <0,5 га. Не входять присадибні ділянки.

X23: Великі міські декоративні сади (Large non-domestic gardens)

Типовими елементами є газони, клумби, аборигенні й інтродуковані дерева. Часто оточені забудованими територіями. Площа 0,5-5,0 га. Не входять присадибні ділянки.

X24: Міські прибудинкові сади (Domestic gardens of city and town centres)

Як правило, межують з будівлями. Знаходяться в оточенні щільної забудови. Типовими елементами є грядки їстівних рослин, газони, клумби, плодові і декоративні дерева й кущі, маленькі будівлі, стежки. Площа, як правило, <0,5 га.

X25: Сільські прибудинкові сади (Domestic gardens of villages and urban peripheries)

Як правило, межують з будівлями. Також можуть межувати з сільськогосподарськими землями і природними територіями. Типовими елементами є грядки їстівних рослин, газони, клумби, плодові і декоративні дерева й кущі, маленькі будівлі, стежки. Площа, як правило, <0,5 га.

X29: Острови солоних озер (Salt lake islands)

Ділянки суші (існують постійно або протягом більшої частини року) в оточенні вод постійних або тимчасових солоних озер.

Резолюція 4.

- X29: Острови солоних озер ([Salt lake islands](#))

X30: Бенто-пелагічні оселища (Benthopelagic habitats)

Формуються на межі оселищ морського дна (A1 – A6) і оселищ водної товщі (A7).

X31: Мозаїка мобільних і немобільних субстратів у літоральній зоні моря (Mosaics of mobile and non-mobile substrata in the littoral zone)

Подання оселищ груп A1 і A2.

X32: Мозаїка мобільних і немобільних субстратів в інфраліторальній зоні моря (Mosaics of mobile and non-mobile substrata in the infralittoral zone)

Подання оселищ груп А3 і А5.

X33: Мозаїка мобільних і немобільних субстратів в циркаліторальній зоні моря (circalittoral zone)

Подання оселищ груп А4 і А5.

X35: Материкові піщані дюни (Inland Sand Dunes)

Неприморські піщані утвори еолового походження. Рослинність являє собою мозаїку трав'яних угруповань, пустищ і ділянок із слаборозвиненою рослинністю.

Резолюція 4.

- X35: Материкові піщані дюни (Inland Sand Dunes).

Список літератури

Біотопи Гірського Криму / ред. Я.П. Дідух – К.: ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2016. – 292 с.

Біотопи лісової та лісостепової зон України / ред. Я.П. Дідух. – К.: МАКРОС, 2001. – 288 с.

Anderson S. Identifying Important Plant Areas: a site selection manual for Europe, and a basis for developing guidelines for other regions of the world. – Plantlife, 2002. – 52 p.

Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats – Resolution No. 4 (1996) listing endangered natural habitats requiring specific conservation measures (Adopted by the Standing Committee on 6 December 1996) and Revised Annex I of Resolution 4 (1996) (Adopted by the Standing Committee on 5 December 2014). – Council of Europe, data of publication: 28 August 2015. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1475213&Site=&direct=true>.

Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, O.J. L206, 22.07.92.

Devillers P., Devillers-Terschuren J. A Classification of Palaearctic habitats. – Council of Europe Publishing. Nature and environment, 1996. – № 78. – 197 p.

Davies C.E., Moss D., Hill M.O. EUNIS habitat classification revised 2004. – European Environment Agency, 2004. – 307 p.

Interpretation manual of the habitats listed in Resolution No. 4 (1996) listing endangered natural habitats requiring specific conservation measures. Third draft version 2015. – Council of Europe, 2015. – 110 p.

Interpretation manual of European Union habitats. EUR 28. – European Commission, DG Environment. – 2013. – 144 p.

Довідкове видання

В.А. Онищенко

Оселища України за класифікацією EUNIS

Підп. до друку 25.01.2017 р. Формат 60x84 1/16
Гарнітура "Calibri". Папір офс. Ум. др. арк. 3,26
Наклад 300 прим. Зам. № 230.

Видавець О.О. Євенок
м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17-а
тел.: (0412) 422-106

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції України серія ДК №3544 від 05.08.2009 р.*

Віддруковано ФОП О. О. Євенок
м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17-а
тел.: (0412) 422-106, e-mail: zt_druk@i.ua